

a) Elemente latine.

1. Alergină (scris : alercinà) -l̄.

Dacă în singurul exemplu pe care-l știm : *Alercină ca un într'aripat în Damasc* (Dosoșteiu, *Viețile Sfinților*, 196), avem de a face cu confuzia grafică între **u** și **l̄**, care e foarte obicinuită, nu trebuie să stăm de loc la îndoială, pentruca să considerăm pe *alercină*, care însemnează, evident, „a alergă“ (cf. și *Dicț. Acad.* I, 109) și ar trebui cetit *alergină*, ca un derivat cu sufixul -inare (cf. *Dacoromania*, III, 509—514) al lui *allargare care ne-a dat pe *alergă*.

2. Buciu, -e.

În lucrarea dlui T. Papahagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, p. 215, ni se dă adjectivul *buciu, -e*: *oaie bucie, oaie vârgată în galben în jurul și dedesuptul ochilor* (Vișeu-de-jos). În *Dicț. Acad.*, I, 668, mai găsim: „(Cal) puțin galben la bot (H. XIV 186), când părul e cenușiu înspre cap și galben pe șale (Damé, T., 48, cf. H. IV 269, V 16, XIV 103). *Un cal de 10—15 ani, murg-închis, cam buciu, coama în stânga*. Mon. of., 5963“.

Deoarece colorarea sau ceea ce dă caracterul de *buciu* se găsește „la bot“ și „în jurul și de desusptul ochilor“, deci pe „față“ sau „obraz“, cred că avem de a face cu un lat. vulg. *buccivus*, -a, -um < *bucca* „față, obraz“. Cf. și derivatele *bucăliu, -ie*, apoi *bucălat, -ă, bucălav, -ă, bucălaiu, -e, bucălău* „plin, durduliu, grăsuliu la față“ în *Dicț. Acad.*, I 664.

3. Codălat, bucălat.

Adjectivul *codălat, -ă* se întâlnește cu sensurile : 1°. „Codat, cu coadă“ : *Codălată* = nume de vită (H. V 389, Poiana în Dolj) ; *oaie codălată* (H. V 430, Seaca-de-câmp în Dolj). *Lat și codălat, saltă pe roșia și bagă pe neteda* = „Cărpătorul, pânea și

47*

țâstul (cuptoriul)“ (Pascu, *Cimilituri*, 72). 2°. „În formă de coadă, lungăreț“: *codălate* = „(pere) *lunguiate*“ (Vârcol, *Graul din Vâlcea*). Are și formele: *codolat*, -ă (Polizu): *oi codolate* (*Uricariul*, X, 401); *coadălat*, -ă (Alexi, Barcianu); *Am două rațe cudulafe cine-a ghici, șapte mațe s'or zgârcl* = „Cimpoiul“ (Goroveiu, *Cimilituri*, 73 și Pascu, *Cimilituri*, 21).

Pascu, *Cimilituri*, 72 derivă pe *codălat* din *coadă-lat*, iar forma *codulaț* o explică cu schimbarea lui *t* în *ț* „supt influența lui *rațe*“ (p. 21). Și Candrea-Densusianu. *Dicț. et.*, I, No. 374, p. 58, îl dă între compusele lui *coadă*. Cuvintele pe care le determină *codălat* în texte însă ne arată că această explicare nu poate fi cea bună: cuvântul nu înseamnă „cu coadă lată“, ci „cu coadă“, „cu coadă lungă“, „codat“. Cred deci că în partea a doua a acestui cuvânt avem de a face mai curând cu un sufix decât cu adjectivul *lat*. Ar putea fi vorba de un tip *caudēllātus, -a, -um sau *caudēllatus, -a, -um (cf. apul. *kudelle* „Nacken“, „Genick“, calabr. *kudiđđa* „Rückgrat: vegl. *kodial* „Mastdarm“-span. *codilla* „Steiß“, abruzz. *kudakkye* „Steiss“ log. *koale* „Überbleibsel“, ap. Meyer-Lübke, *REW*. No. 1774). *Ě* n'a aficiat pe *d* precedent, fiind neaccentrat.

Felul cum se prezintă acest cuvânt ne reamintește pe *bucălat*, despre care *Dicț. Acad.*, I 664 spune că „nu poate fi explicat ca o compoziție din *bucă* și *lat* din cauza greutăților morfologice și semantice — înțelesul cuvântului nu e „cu bucele l a t e“ — ci, precum arată și variantele¹, el a fost despărțit în aceste elemente prin etimologia populară“.

Totuși trimiterea pe care o face *Dicț. Acad.* la ung. *bakló*, *boglyó* „bucile care atârnă subt fălcile porcilor grași“ (Szinnyei, *MTsz.*), nu mi se pare întemeiată. Mai aproape de adevăr este derivarea *buc-ăl-at* dată de Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.*, II § 476, p. 517.

Dar Meyer-Lübke stabilește numai că *-at* este identic cu *lat.*, *-atus*. Rămâne însă de cercetat ce este și cum s'a născut *-ăl-*. Este *bucălat* un derivat al unui presupus *bucală + *-at*, ori este el reflexul latinului *buccēlatus*, -a, -um (cf. *lat. buccēlatus*, -i „Zwieback, Soldatenzwieback, Komisszwieback“) în care ă aton

¹ *Bucăliu*, *bucăliu*, *bucălav*, *bucăliu*.

n'ar fi aficiat pe *c* precedent (cf. *vălcăluie* = *vălceluie = *vălcea*, *vălcică*, Rădulescu-Codin, *O seamă de cuvinte din Muscel*, 77; Pascu, *Sufixe*, 135) ?¹.

4. Grăcină.

Ion Boceanu, *Cuvinte din județul Mehedinți*, AAR., s. II, t. XXXV lit., p. 93, ne dă cuvântul *grăcină* (a ~) vb. „a răbda, a suferi de foame”: *Toată ziua grăcinai de foame*. Sensul nu este redat tocmai exact. El pare a fi acel de „a-i fi greață” din pricina foamei, fie că este vorba de greață „greutate” ori „desgust, silă, scârbă” (cf. și *îmi cade greu, mi-i greu la stomah, greșos, îngreșosă*). Derivarea ar trebui să o facem din *ingrevicinare (cf. *îngrecă* „a îngreună, a întăroșea, a face în altă stare”; ar. *angricari* „a fi greu, a stărui, a atârna, a se răzima”; megl. *(a)ngricari* „a apăsa” < *ingrevicare).

5. Mărăsân (meresân).

DI. V. Motogna mi-a comunicat, încă în vremea când eram profesor la liceul din Năsăud, că în Ambriciu (jud. Someș) se aude cuvântul *mărăsân*, mai ales în legătura *mărăsân rău*, cu înțelesul de „semn rău”. Mai târziu am găsit cuvântul atestat și la Viciu, *Glosar*, 59, dar tipărit greșit: „*mărășin*, semn rău, coabă rea, d. e. întimpinarea cu vasul gol, Suciul sup., Soln.-Dob”, precum și la I. P. Reteganul, *Povești din popor*, 70: *Esta-i mărăsân rău, își gândi el* (sc. *Vântul*). În forma *meresân* „prevestire rea” îl atestă acum și dl T. Papahagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, p. 225, păstrându-se în credința: „Când cântă găina cocoșește atunci e d'e meresân, e sămn rău”.

Față cu *malum signum* la care s'au gândit alții, dar care ar fi trebuit să dea *mărisemn (accentul fiind pe *signum*), am propus de la început și propun și acum ca etymon al acestui cuvânt pe *male-sanus*, -a, -um, care a trebuit să însemneze nu numai 1°. „nesănătos”, 2°. „necorect”, 3°. „nebu”, ci și 4°. „rău”, „păgubitor”; cum arată și fr. *malsain* 1°. „nesănătos”, 2°. „păgubitor”; cf. și it. *malsano* „bolnăvicios, nesănătos”.

¹ Pentru păstrarea nealterată a lui *c* și *g* înainte de *e* aton în *mestecân* (*mastichinus*), *cearcân* (*circinus*), *floacân* (*floccinus), *tragân* (*tragino), *leagân*, *treacă*, *strigăt* etc. cf. Pușcariu, *Dacoromania III*, 396-7.

Amândouă formele românești actuale sânt rezultate prin asimilație (într'un caz progresivă, în cellalt regresivă) din forma mai veche *măresân, în care *e* a trebuit să se păstreze netrecut în *a* cât timp s'a simțit caracterul de adverb al lui *măre*.

6. Mărină, (a se ~) mărinî (a se ~), mărin.

Un verb cu înfățișare fără îndoială latină, asupra căruia nu știu să se fi insistat până acum, este *mărină*, -are (a se ~) = „a se bolnăvi de stomah, mai ales aceia, carii lucrează în ziua de Mărina, 17 Iuliu“ (Marian, *Descânțece*, 256), de-aici *mărinat*, -ă, adj. = „tare înfocat, tare amărît“ (Marian, *ibid.*); cu schimb de conjugare: *mărinî* (a se ~) = „a căpătă un fel de boală de pânțece, dacă lucrî în ziua de Mărina“: *Mărina 17 Iulie, o serbează ca să nu fle mărinîți, adică să nu capete o boală răutăcioasă de pânțece*. (Marian, *Serbătorile la Români*, I, 113). *O filmeie o țesut în ziua de Mărina că se apropiă Iarmarocul Sfântului Ilie. Și s'o înflat care de nu se mai află. S'o mărinî* (Conv. lît., XLIV¹ 657).

Alături de acest verb avem substantivul *mărin* „o boală la cai, o umflătură la pânțece“ (*Șez.* III 139/12), „boala la vaci când pulpa vacii, în urma inflamațiunii, se umflă, mai pe urmă umflătura se coace, iar din pulpă curge sânge“ (Țiplea; *Poezii pop. din Maramureș*, glosar și p. 514), „bubă la coastă“ (T. Papahagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, glosar și p. 127).

Aducerea în legătură a acestor cuvinte cu numele Mărinei este evident o etimologie populară.

Ca și *măresân* < *male-sanus*, -a, -um și arom. *mărițăscu* < *malitiare < *malitia* (Th. Capidan, *Dacoromania*, III, 627—8; cf. și alb. *mal* „Sehnsucht, Heimweh“ < lat. *malum*, *male koñ*, *mal koñ* „verfluche, tue in den Kirchenbann“ < lat. *maledicere*, *mal'tsohen* < *malitiare < *malitia*, G. Meyer, *EWA*, 256), și în *mărină*, *mărinî* și *mărin* trebuie să avem de a face cu radicalul latin *malus*, -a, -um, fie că este vorba de *malignus*, -a, -um „bösaartig“ și *maligno*, -are „boshafft bei etwas verfahren“ (despre veninuri), ori de *malinare, derivat din *malare (< *malus*, -a, -um s. *malum*, -i) cu sufixul -inare.

În cazul că etymonul este *malignus* și *malignare*, trebuie să pornim de la verb, și anume de la formele accentuate

pe dezinvențele personale, în care *g* din *gn* protonic a putut să dispară (cf. cunoscutul *sănică*, *sânică*, *sinecă*, *sâneacă*, *sinică* < **signicare*¹ alături de *simnică*² < *sîmnic* etc. < *signico etc., și de *semn* < *signum*).

În cazul al doilea trebuie să presupunem că după dispariția lui *māl*or, *māl*ui, *malle* (în loc de *mavolo* s. *magis volo*) „*lieber wollen*“, ne mai existând omonimia, s'a putut forma din *malus*, -*a*, -*um* s. din *malum*, -*i* derivatul **mal*o, -*are* (cf. *îmbună*, *răzbună* < *bun*), în activ cu sensul de „a face, a pricinul rău“, în pasiv de „a se înrăutăți, a se face rău“ (din punct de vedere fizic, intelectual și moral), „a se urâți“ (în privința înfățișării), „a slăbi“, „a se îmbolnăvi“ (din punct de vedere fizic“, „a fi atins de o suferință, a avea o durere fizică și psihică“, „a se amări din punct de vedere psihic“³. Existența acestui *malare pare a o atesta ar. *mărat* „biet,

¹ Perfectul acestuia a fost interpretat cu „semnicatu-s'au, semnificatu-s'au, însemnatu-s'au cu semnul sfintei cruci“ mai întâiu de Melhisedec în *Rev. p. ist., arch. și fil.* pe 1884, p. 383; cf. și G. D. Teodorescu, *Poezii populare române*, București, 1885, p. 385, n. 1, și S. Pușcariu, mai pe urmă în *Locul limbii române între limbile romanice*, București, 1920, p. 37: „se pare că în cazuri excepționale ne-au venit și nouă, mai târziu, câte un termen bisericesc din vest. Acesta ar fi cazul cuvântului *sinecă* „a-și face cruce“ care presupune un *signicare cu evoluțiunea caracteristică a Romanilor din vest a grupei *gn*“.

[Reflexele grupului latin *gn* și *mn* în românește, înainte și după accent, le vom ști numai când vom cunoaște un număr mai mare de cuvinte care cuprind aceste grupuri consonantice. Afară de cele arătate în DR. I, 424—425, ar mai fi de adăogat arom. *caș tunăreț* „brânză preparată *toamna* din lapte de capră“, citat de Capidan în acest volum, care presupune un *caseus autumnaricius* (sau un derivat în *-eț* din *autumnalis*), cu *mn* > *n* înainte de accent. Legătura etimologică cu „toamnă“ a fost cauza că se zice și *tunăreț*, formă de asemenea atestată de Capidan. Pentru *mărin* e a se compara și termenul medical întrebuițat de Molnar (cf. acest volum p. 391) *voia mărinii* „hinfallende Krankheit“ (cf. *nevoie* = epilepsie), apropiat prin etimologie populară de numele *Mărina*. S. P.]

² Atestat într'un descântec publicat în Dr. Ch. Laugier. *Contribuțiunile la etnografia medicală a Olteniei*, Craiova, 1925, p. 133.

După cunoașterea acestei forme nu ne mai putem gândi la *sericare (Giuglea) ori vsl. *sъnъčati* „*prunum esse*“, nsl. *nikati* „*sich niederbeugen*“ (Bogrea), v. *Dacoromania* I, 473—4.

³ Cf. sensurile respective ale lui *malus*, -*a*, -*um* și *malum*, -*i*, ap. Georges, *Lat.-Deutsch. Wb.*, s. v.

sărman“; cf. și it. *malato*, pe care Pianigiani, *Voc. et. della lingua italiana*, v. II, p. 796 îl consideră de un participiu al lui *malare*. Derivarea din bg. *maria* refl. „se soucier de, s'inquieter de“ propusă de Pascu (*Ist. lit. și limbii rom.* sec. XVI, Buc. 1921, p. 77; *Dictionnaire ét macédonoumain*, II, Iași, 1925, No. 271, p. 198) nu este de loc probabilă. *Male - habitus*, pe care-l propune Pușcariu, *Conv. lit.*, XXXIX, 297 (cf. și *EtWb.* No. 1024), nu este nici el deplin mulțumitor (cf. Candrea, *Psalt. Sch.*, v. I, p. CCXXX—CCXXXI) și a putut să dea independent sau să se încrucișeze cu *malatus*, -a, -um pentruca să dea o seamă de forme romanice (cf. fr. *malade*, log. *malaidu*, prov. *malaute*, catal. *malalt*, ap. W. Meyer-Lübke, *REW*, No. 5264, p. 381).

Fie că verbul *a se mărină* derivă din *malignare* ori din *malinare, substantivul *mărin* este postverbal¹.

Secuiescul *marin* „bubă rea, uimă absces“ (Szinnyei, *MTsz.*, I, 1404) este împrumutat din românește.

Meglenitul *măros (mar)* „amar“ însă este derivat din *amar* < lat. *amarus* (Th. Capidan, *Meglenoromânii*, I, București 1895, p. 194), iar *mărari* „amărîre“ < *amarare* (Candrea-Densusianu, *Dicț. et.*, I, No. 55, p. 9; Capidan, o. c., I, p. 98; Giuglea, *Dacoromania*, II, 391 crede că forma megl. *mărare* nu conține un *a* primitiv, ci un $\rho > a$, prin influența verbelor de conjugarea I, deci că ea corespunde formei daco-române *amărâsc*, *amări* < *amarrire, iar acesta din germ. *marrjan* + lat. *amarus*, *amarare*).

Nu este sigură identitatea daco-românului *mărinat* și *mărinez* cu arom. *mărinat* „triste, dăsolé“ și *mărinedzū*, vl. I „faner, flétrir; affliger, attrister“. Capidan s'a gândit un timp la aceasta, dar faptul că formele megleno-române nu se găsesc în literatura populară, ci numai la scriitori, precum și înțelesul arătat mai sus, ne trimit, cum crede P. Papahagi, la gr. mod. $\mu\alpha\rho\alpha\tau\iota\nu\omega$ care înseamnă tocmai „faner, flétrir; sécher; faire languir (dépérir), consumer“. Forma grecească, având aorist I asigmatic ($\epsilon\mu\acute{\alpha}\rho\chi\nu\alpha$), ar fi putut da naștere nu numai formei analogice cu

¹ Într'un descântec îl și găsim alături de postverbalul *tragân*, născut și el dintr'un verb derivat cu suf. *-inare*: *Hăi mărin'e*, *Hăi tragân'e*, ap. T. Papahagi, *Graziul și folklorul Maramureșului*, p. 127.

s (*mărinisescu) pe care am aștepta-o, ci și formei normale *mărinedzū*¹.

7. Presân, -ă.

Același *sân*, pe care l-am întâlnit în *mărăsân*, (~~*măresân*~~ „semn rău“, „prevestire rea“ < *malesanus*, -a, -um, trebuie să fie și în *presâna* < *persāna*, femininul lui *persānus* „völlig gesund“ (pentru *per* > *pre* în legătură cu un adjectiv cf. *prelung*, -ă < *perlongus*, -a, um).

Intr'adevăr „dzâna presâna“, despre care este vorba într'un descântec *D'entru ȳele*, publicat de T. Papahagi, *Graiul și Folklorul Maramureșului*, București, 1925, p. 132/30 și 71, 133/15 și 72, este o zână care *ia și dă* „sănătatea“.

O ia:

„M'am luat de la casa mea,
De la masa mea,
Sănăt o s
Și voios.
Când am fost în mn'edz d'e mn'iedz
d'e cal'e

M'am tâluit cu marel'e,
Cu tarel'e,
Cu dzâna,
Cu presâna
Cu Magdal'ina

Cu Irod împărat,
Cu Irodeasa
Impărăteasa,
Și cu n'epoat'el'e sal'e,
Cu vântoasă'l'e,
Cu frumoasă'l'e,
Cu tătă gloata sa.
În față mîi s'o uflat,
D'e păr sus m'o răd'icat,
D'e ok'i m'o urgî,
D'e urek'i m'o asurdzît etc.

O dă:

Ș'o audzît dzâna,
Presâna,
Ș'o străgat:
— „Doamna noastă
Scumpa noastă,
Cu bucin nu ție bučina,
Cu trâmbgita nu ție trâmbgita,

Că tăt'e le-om duce frumos,
Carel'e uie fost“.
— „Tu dzînă,
Presână,
D'e nu'î iȳ duce put'erea la put'ere,
Sănătata't'e la sănătata't'e,
Ciontu la ciont,

¹ *Când n'amărîm ș'nă mărinăm
Nu-ȳ ghine iar s'nă dipirtăm
Di-Aȳel ȳe oamiȳ v'ȳ nă-adră*

(Zicu A. Araia, *Toamna'n Pind*, ap. T. Papahagi, *Antologie aromânească*, p. 165/19; cf. și p. 458).

Vărnă două dzile eram chirduț tu minduirii aȳeale ma urȳte; nu micam, nu durȳiam: — mut ca cheatra, mărinat ca chiparișlu ȳi pi murminte.

(Nuși Tulliu, *Ună noapte cu furli*, ap. T. Papahagi, o. c., p. 313/13; cf. și p. 458).

Mădua lă măduă?	— „Doamna noastă.
Și d'e nu-i iț'alea' tăt'e ġiungġiriț'ăl'e	Scumpa noastă,
D'in tăt'e ink'ieturil'e,	Lasă ne ġios pă pământ,
Să-i duceț' sănătatea la sănătăt'e	Că l'e-om duce tăt'e rând,
Ciontu la ciont,	L'e-om duce tăt'e frumos,
Mădua la măduă;	Carel'e pă uŃe-o fost;
Că d'e nu,	Ș'a rămâneă sănăt'os,
Sus în naltu cėriului rād'ica-v'oi,	Mai sănăt'os d'ecăt o fost.
Ploaia ploua-v'a,	Ĭ-om duce put'erea la put'ere
Vântu sufla-v'a“.	Și sănătatea la sănătate...

Imprejurarea că *presăna* este întrebuițat alături de „tarele“, „marele“, de „frumoasele“, fetele, finele, nepoatele zănei, ne arată că acest cuvânt într'adevăr înseamnă „preasănătoasa“, fiind unul dintre atributele *Ielelor* (numite și: *Nemilostivă, Dănse, Iude, Fetele lui Iuda, Drăgaice, Samovile, Vâlve, Nagode, Irodițe, Vânturițe Vântoase, Fetele Vântoaselor, Stăpânele vântului, Irodiece, Rusalii* etc.). Se știe doar că acestora, „pentru ca puterea lor să nu fie covârșitoare, poporul le dă numiri de laudă sau de desmierdare, spre a le înduplecă la bine, cum sânt acestea: *Milostive, Zâne milostive, Măestre, Zâne măestre, Doamne, Domnițe, Bune, Puternice, Fete frumoase, Frumoase, Frumușele, Fetele câmpului, Fetele codrului, Fetele lui Șandru, Viteze, Harnice, Sfinte, Sfinte mari, Șoimane* sau *Șoimance*.

Macedo-României le numesc *Albe, Dzâne, Mușate*¹.

Când este vorba de luarea și darea „sănătății“ n'avem de ce să ne îndoim deci de posibilitatea încercării de a îmbună „dzâna“ numind-o „presăna“ sau „preasănătoasa“².

8. Păreasă.

În *Graiul și folklorul Maramureșului* de T. Papahagi, p. 161, se poate ceti: „În tătă sâmbăta de Postu-mare femeile bătrâne

¹ T. Pamfile, *Mitologie românească, I. Dușmani și pricteni ai omului*. București, 1916, p. 261.

² P.-sl. *prěsnъ* „frisch, ungesäuert“ (n.-sl. *prěsen* „crudus“, bg. *prěsen* „ungesäuertes Brot“, cr. *prisân, presan*, etc.), de care s'ar putea face oarecare apropiere formală, într'adevăr nu corespunde nici ca sens, nici ca formă: ar trebui să dea *prea'sân* s. *pre'sân* (cf. istro-rom. *presân* „crud“, ap. Popovici, *Dialectele rom. IX*², p. 140), nu *presâ'n*. Tot așa nu poate fi nici forma originală a lui *păreasă[nă]*, cf. ar. *Preasină, Păreasine*, ap. P. Papahagi, *Basme aromâne*, pp. 233/29–36, 354 și 676 (Pentru *pre'sen* „Brustriemen des Sattels“ cf. srb. *pršina*, čeh. *pršiny*, n.-slov. *pršnik* < p.-sl. *prŭsi* „Brust“, Tikin, *DRG*, p. 124b).

și văduite duc la beserecă prescuri de grîu pîntru sluzbă. Apoi aceste femei să k'eamă *părease*¹. *Părese*, plur. lui *păreasă*, este cu siguranță extras din *păresemi* < quadragesima, „postul de 6 săptămîni al Paștilor, începînd cu Duminica lăsatului de brînză și sfîrșind cu Sîmbăta lui Lazăr, care, împreună cu săptămîna patimilor alcătuește Postul mare“ (cf. și formele alterate *miază-păresi*, *Let.* I, 233, *miază-părese*, *Let.*, I, 469, *miezul-păresii*, Marian, *Sărb.*, II, 21, *miezi-păresi*, Creangă, *Scr.*, II, 27; Iorga, *Doc. Call.*, 23; Voronca, *Dat. cred.*, 348; *miezii-păreși* și *miezul-păreșilor*, Marian, *Sărb.*, II, 211, ale lui *miază-păresimi*, + *miază-păresime*, *Let.*, I 233, *miezul-păresimilor*, Mangiucă, *Cal.*, 1882, Martie 3, ap. Candrea-Densusianu, *Dicț. et.*, I 201).

b) Elemente slave.

1. Broancă.

Cuvîntul *broancă* se întîlnește mai întîiu la Anon. Car. 331, fără a i se preciza înțelesul. Il întîlnim apoi de cîteva ori în *Psaltirea* de la 1697 a lui Ioan Viski; astfel:

ps. XXXIII, 1: *Pre jel alduiczil. En laute sleviczil. Fie fericat. N bronke ku kordz multe. En czimbalm frumose. Fie ennelczat.*

ps. LXXXII, 2: *Si szirurile lui en tempene Broncsele betend.*

ps. CVIII, 1: *Gataj inima me Domne Szcz kent o szlava me czie. Ni bronka me si laute me Destaptete pre kentecze.*

Viciu în *Glosarul* său îl dă cu sensul de „gurdună“ tot din Banat (Crivobara, Lipova). Din aceeași regiune (Oravița) vine și comunicarea lui Coca, după care *broancă* este identic cu „scroafă“, termenul familiar al cotrabasului (*Dicț. Acad.* I, 652).

De etimologia lui *broancă* s'a ocupat G. Giuglea în *Dacoromania* III, 591 și 593, derivîndu-l din lat. *bromica (< *bromicus, -a, -um „bîzâitor, cu sunet adînc“) > **broam(ă)că* > *broamcă și apoi *broancă*, cu -mc- > -nc- (cf. *mancă* < rus., pol. *mamka* „doică“).

Pentru a dovedi puțința existenței acestei forme latine vulgare neatestată se referă la gr. βρόμος „Geräusch“ și „vom Flöten- und Paukenschall“; βρέμω, între altele „schallen“, apoi *fremo*, vgs. *brëman* „brummen“ etc.

¹ În *Glosar*, p. 228 se trimite la „explicația din text“.

Cred însă că Giuglea a mers prea departe presupunând ca etymon al lui *broancă* un element latin vulgar de origine grecească. Românescul *broancă* nu se poate despărți de slavul *brǫkz* (cf. ceh. *brouk* „Käfer“, os., ns. *bruk* „Maikäfer“), formă născută prin apo'onie din radicalul *bręncǫ*, *bręcati*, *brękati* „summen“, din care limbile slavice au foarte numeroase derivate, unele privind deosebite instrumente muzicale (Berneker, *SEW.*, 84 și 88); cf. și radicalul *brzmǫ*, *brzmęti* > bg. *brzmčz* „summe, brumme“, *brzmkam*, idem (Berneker, o. c. 94); *brъnkalo* = *var-ganz* „gimbarde, bombarde“ (Gerovü).

Pentru dezvoltarea sensului cf. *băzoiu* = 1°. „viespe“; 2°. „Partea aceea a unui cimpoi care produce basul sau bâzâiala caracteristică a acestui instrument“ (*Dicț. Acad.* I, 533).

2. Troahnă (*trǫahnă*, *trahnă*, *rahnă*, *troagnă*, *troacnă*, *troană*).

Troahnă s. f. = „Un fel de influență, durere de cap, amețeală, o boală cu caracter ușor“ (com. Tofan din Bilca, în Bucovina). *Troahnă*, *rahnă* = „răceală, influență“ (Leon, *Ist. nat.*). Boală mai mult cu înțeles epidemic (Șez. IX, 147). Boală epidemică adusă de spirite rele (Șez. V, 38). Boală (*HEM*). Boală de om (*H.* 353, com. Tataru, jud. Brăila). Boală de vite (*H.* V, 19, com. Băilești, jud. Dolj). *Trohně* = catharrus (*Anon. Car.*). *Troacnă* = „Der Kathar, Snupfen, die Strauchen“ (*Lex. Bud.*). Același înțeles i-l dau și celelalte Dicț., care mai adaug formele *troacnă* și *troană*. Forma *troagnă* o cunosc din com. Zagra, jud. Bistrița-Năsăud. Pentru *botroahnă* cf. Șez. V, 38. — *Troahnă e cunoscută prin durere de cap, căldură și frig în corp, prin durere de membre, stomac și slăbiciune generală în tot corpul* (Grigoriu—Rigo, *Med.* I, 85). — *Neunirea în politie troahna cea mai lipicioasă este* (Cantemir, *Ist. ierogl* 109). *Ca cum ar fi fost o troahnă lipicioasă intrat într'însele* (id. *Hron.* 418). *Acum și troahnă de boală îi intrasă în oameni* (id., ib. 431). *Pojarul... să ivește cu semne de troahnă* (Piscopescu, *Oglinda sănătății*, 255). *Să mai fi avut și o troahnă lungă, zeu luam câmpii* (*Contemporanul* VI¹, 408). *Ie o troahnă. La copii trece iute, dacă nu mor* (*Contemporanul*, VII^{II}, 107). *De va fi nor, fără vânt, va fi boliște (boală, troahnă) și moarte chiar* (Ion Creangă, III, 44). *Baia copilului s'o verși la loc curat, că dacă o varsă pe unde nu e curat, se umple copilul de troană. Când e băiatu de troană, de e înfundat în nas,*

nu poate s'apuce nici țâța să sugă, de tot mocoșește așa, atunci baia o varsă în drum, în răspântie, ori în roată carului (Pitiș, Obiceiuri pop. la Rom. din Scheiu în Conv. lit. XXXVI, 551).

Derivate: *întrognă*, a se ~, v. refl. I-a = „a se îmbolnăvi de catar“, *întrognat* „cu catar“ (Laurianu—Massimu); *trohni* vb. intr. IV-a = „a boli“: *Ce face unchieșul? Ia trohnește de eri, nu știi ce are* (com. Tofan, Bilca în Bucovina); *trohni*, a se ~, vb. refl. IV-a = „a se strică, a dospi, a căpăta miros de stătut (despre alimente)“ com. I. Corbu, Zagra, jud. Bistrița-Năsăud.

Cihac, II, 423, îl consideră de element slav, totuși trimite, afară de cr. *troha* „défaut“, la germ. austr. bav. *strauchen*, *strauche* „catarrhe“. Această etimologie însă este greșită. *Troahnă* derivă din slav. *otravna*, *otrovna* „morbus contagiosus“ (cf. și nsl. *otroviti*, *otrovati* „mit einem Krankheitsstoff anstecken“, *nemoj otravna* „morbus contagiosus“, (deci din același radical cu *otravă* < p.-slav. *otrava* și *otravl* < p.-slav. *otraviti*).

O fiind considerat de articol feminin, a putut cădeă ca și din *strachină* (< *ostrachină < gr.-biz. *δοτρακίνη* s. *δοτρακίνα*) etc. Firește aceasta în cazul că o se găseă în însuși etymonul slav, al cărui radical este *trŭ* (cf. *truti*, *trova*, *truja* „absumere“).

Pentru trecerea lui *v* (ca și a lui *d*) în *g*, *h*, *c*, cf. *răvni*, *răvni* (< slav. *rŭvŭniti) > *răhni*, *rămni*, *rămni*, (ap. Tiktin, DRG., p. 1330—1); *pivniță* (< p.-sl. *pivŭnica*) > *pigniță*, *pimniță* (ap. Tiktin, o. c., p. 1178—9), *răgnăt*, *răcnet* > *răhnet* (I.-A. Candrea, *Graiul din Țara Oașului*, p. 84); *Rednic*, *Rădnic* > *Regnic* > *Rehnic* și *Răhnic* (I. Bârlea, *Insemnări din bisericile Maramureșului*, București, 1909, pp. 14, 18, 24, 103—4, 106, 116, 172, 181, 206-7); *bufni* > *buvni*, *bumni*, *bucni*, *buhni* (v. *Dicț. Acad.* I, 675) etc.

Pentru desvoltarea sensului cf. cele ce am spus despre *ghiftul* < germ. *Gift*; *cemer*, *ciumur* < ung. *csömör* (< slav. *čemerz* < v. germ. *hemern*); *ciumurlul* < ung. *csömörleni* în *Dacoromania* I, 316—319 și *Anuarul Institutului de Ist. Naț. din Cluj*, I, 377, nota 3 și 4.

3. Troinic.

Explicarea dată mai sus pentru *troahnă* ne ajută să-l lămurim și pe *troinic*, -ă, adj. Anon. Car. nu-i dă înțelesul, deși îl înregistrează în forma *trojnik*, -e. Alexi îl traduce cu „bewusstlos“.

În *Ion Creangă* III, 346 se interpretează cu „bo'năvicios“, iar în *Şez. V*, 164/31 cu „cuprins de boală, buimăcit, scârbit tare; dus [ca de lungoare], topit“. *Copiii ard, sânt troinici* (*Şez. I*, 255/4). *Sede troinic* = „doporît de boală la pat“ (*Şez. IX*, 147). Avem și un derivat: *troinici* vb. IV-a, part. *troinicit*, -ă (*Şez. V*, 164/31).

Troinic trebuie derivat dintr'un slav. (*o*)*trojnik* = *otrovník*, *otravník* „otrăvitor“ (cf. *truja* „absumere“ alături de *truti*, *otruti*, *trova*, *otrovati*; mai ales însă rut. *trojity*, *potrojity* alături de *utrovyty*) Dacă *j* nu s'ar fi găsit în prototipul slav, el s'ar fi putut ivi prin anticipație din *ñ* următor, cf. *oblainic* alături de *oblanic*, *oblavnic*, *obladnic*, *plainic* alături de *planic*, *platnic* etc.

c) Elemente ungurești.

1. Alciu, aciu.

În *Dacoromania*, I, 349—352, luându-mă după unii editori ai Evangheliarului lui Coresi din 1560—61, în special după citirea *al celui* (p. 52) a dlui P. V. Haneș, care ne spune că „e rău tradus“ în loc de „lemnar“ = slav. ТЕРТОНОВЬ¹, am afirmat că aceste două cuvinte trebuie cetite împreună, căci e vorba de *aciu* < ung. *ács*, în care Coresi, care nu știă ungurește, a văzut articolul *al* și genitivul pronumelui demonstrativ *cel*, *cea* (= „acel“, „acea“). Mai târziu² am rectificat această derivare, foarte scurt însă, în chipul următor: „alcelui (Mat. zač. 56) = „alciului“ < ung. *álcs*, *ács* „feslar“, „dulgher“ „cioplitor“. Aveam însă și atunci credința că cetirea dată de editori îi aparține lui Coresi, care a despărțit cuvântul în două. În toamna anului 1924, comparând ediția lui Timuș Piteșteanu cu originalul pentru a controla și alte citate utilizate în *Dacoromania*, III, 922—926, m'am convins însă că despărțirea nu-i aparține lui Coresi, ci editorilor. Cuvântul trebuie cetit deci *alcelui*, așa cum a fost cetit mai întâiu de Săulescu în *Buciumul Român*, I, p. 9. Forma *alce* s'a născut prin metaplasmă din *alciu* (cf. mold. *primare* = „primariu“, *Sirete* = „Siret“ etc.), care-i corespunde vechiului unguresc *álcs* (scris: *alch*, *álch*, *alcz*, *álts*), întrebuințat în această formă până la sfârșitul secolului XV (*álcs* se mai aude astăzi numai în Gömör). *L*

¹ *Evangheliarul românesc din 1561 în comparație cu cel slavonesc*, publicat în *Convorbiri literare*, XLVII—1913, No. 10, p. 995.

² *Dacoromania*, III, 499, nota 1.

„anorganic“ din ung. *álcs*, care derivă din turc. *agaččy, s'a ivit ca și în *boldog*, *oldani* etc¹. Cu toate că în unele regiuni, prin meseriașii veniți din orașele ungurești, am primit ulterior și forma *aciu* < ung. *ács*, derivatele ce le avem din acest cuvânt păstrează pe *l*, dovadă că sânt vechi. Așa sânt: *alcui* = „ciopli“², *hălcl* = „tăia“, *hălcul*, *hălclit*, *halcă* = „așchie, despicătură de lemn“, *hălclitor* = „unealtă de dulgherie, gealău“, *hălcer*, = idem. și *hălcată* = „o bucată ruptă dintr'un animal“³.

2. Aletiu.

DI O. Șireagu îmi comunică cuvântul *alètiu* din Sălagiu cu sensul de „în apropierea, în preajma ~“: *Nu-l pot suferi în alètiul asei mele*. Cuvântul este atestat și de T. Papahagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, București, 1925, p. 213: *če îmblaț în alètu codrului* (Botiza). Are și forma diminutivă *aletuțu*: *Îmblă-un ziuț cu un mort* ³*N aletuțu estuț codru* (p. 122/69).

DI T. Papahagi, p. 213, observă: „Formă rară și necunoscută ca sens. Ca origine, probabil că avem a face cu forma slavă *lěti* care, în limba cehă, are derivate cu semnificația de „frumos; splendoare“. În cazul acesta, *alètu* (= *a lètu*) ar însemna „măreție, splendoare (a codrului)“.

Această derivare potrivită ca formă, este prea îndepărtată ca sens⁴. *Alètiu* este cu siguranță identic cu ung. *elött* „înainte“ (cf. *alău* „arvună“ < *elö*; *cheltui* < *költ-* etc.).

Nu putem preciza ce legătură ar putea fi între *alètiu*, *àret* s. m. și *arèt* s. m. care înseamnă cam același lucru (cf. *Dicț. Acad.* I, 228), din pricina accentului deosebit a formei celei dintâiu, a lui *r* în loc de *l* și *t* în loc de *t'*. Pentru *àret* < *halitus*, -u m și pentru celelalte explicări care s'au dat cf. mai pe urmă V. Bogrea, *Dacoromania* I, 257.

¹ Gombocz-Melich, *MEtSz.*, col. 12; cf. și articolul meu „Despre *t > u* și dispariția acestuia în românește“ care va apare în „*Omagiu lui I. Bianu*“.

² V. Stan, *Magyar elemek a mőcök nyelvében*, Budapest, 1905, p. 25, unde e derivat greșit din verbul *ácsol*, mai vechiu *álcsol*, și se dă exemplul: „*Din lemnul ăsta am să alcuiesc ciubere bune*“.

³ *Dicț. Acad.*, IV, 348—9, unde se derivă greșit din ung. *halk*.

⁴ Și dl O. Densusianu observă în *Grai și suflet*, vol. II, fasc. 2, p. 404: „*aleatu* nu cred să fie slavice, ne aduce mai curând aminte de *aretul*, *ariatul*, în glosarul lui Viciu (ar fi un fonetism alterat, poate sub influența ung. *mellett* „lângă“).

3. Adevăsi (*adăvăsi*, *adevesi*, *adievesi*, *dăvăsi*, *tăvăsi*, *adevesti*).

Acest verb cu forma transitivă, intransitivă și pronominală, cunoscut în limba veche și întrebuițat rar și provincial, e tratat în *Dicț. Acad.* I, 40, fără a i se da etimologia.

Hasdeu, *Et. Magn.* I, 290—2, se gândește la un derivat al unui presupus *adăves < *adversum* (în legătură cu care trimite și la *rutes*, evident, fiindcă în partea din urmă a acestuia vedeă pe *versum*¹).

Tiktin, *DRG*, 18—19 îl crede de origine slav, putând să derive după părerea sa din *dovŭsŭjati*, propriu „gänzlich aussäen“, lucru pe care l-ar dovedi faptul că textului citat mai jos din Paliia de la 1852 îi corespunde în slavonește: ... *i razsŭju ihŭ vŭ I-III*. Această potrivire însă este numai întâmplătoare și nu mai are nici o importanță când știm că Paliia de la 1582 a fost tradusă din ungurește după Biblia lui Gașpar Heltai, utilizându-se și textul latinesc al unei vulgate contemporane.

A. Philippide, *Zeitschrift. f. rom. Phil.* XXXI—1907, p. 288, propune etimologia: a- + *diviso (it. *divisare*, fr. *diviser* etc. -v > -ŭ-, ca în *mădುವ* > *măduŭă*, *vădುವ* > *văduŭă*).

A. Scriban în *Arhiva*, 1923, p. 278 îl compară cu ung. *távoztatni* „a depărtă“, de care însă este foarte „depărtat“ nu numai ca sens, ci și ca formă.

Cercetând exemplele date de *Dicț. Acad.*, I, c., găsim că ele toate se pot reduce la un singur sens fundamental, acel de „a pierde“, „a prăpădi“, „a pustii“, „a nimici“ s., pronominal, „a se pierde“, „a se prăpădi“, „a se pustii“, „a se nimici“, „a se risipi“, fie că este vorba de ființe sau persoane, sau de lucruri, avere, bani etc.

Participiul trecut se întrebuițează ca adj. cu sensul de: 1°. „Pustiit“: *dăvăsit* = „prădat“ (Abrud, în Transilvania). Contrariul e *neadăvăsit*. — 2°. „Extenuat, prăpădit“. Budai—Deleanu a tradus deci bine acest verb în Dicționarul său, redându-l prin „aufzehren, entkräften, ausmergeln“, ap, *HEM*.

Dicț. Acad., I, c., citează cu drept cuvânt la acest cuvânt și forma *adevesti*, pe care trebuie să-l interpretăm însă prin „a se rătăci“, „a se pripăși“, nu „a se ivi, a apărea“, cum se face

¹ Cf. acum V. Bogrea, *Dacoromania*, III, p. 736: < *retroversum*.

ibid., I 42; după Viciu, *Glosar: Cum s'a putut adevestî blăstămatul acela între noi? De unde s'a adevestit?*

Atât sensul, cât și forma acestor verbe, ne trimit la ung. *odaveszni* și *odaveszteni*, cel dintâiu cu sensul intransitiv de „pereo“, „zu Grunde gehen“, cel din urmă cu acel de „deleo, vernichten“ și „perdo, amitto“, „verlieren“, întrebuințate atât în limba ungurească veche, cât și în cea actuală (cf. Szarvas—Simonyi, *MNytsz.*, II 1096; III, 1086 și 1096 și Szinnyei, *MTsz.*, II, 969).

Cuvântul unguresc este, ce e drept, compus, dar compus cu un adverb, nu cu un prepozitiv. Și, poziția adverbului *oda* pentru a indica sensurile de mai sus este totdeauna înaintea verbului *veszni* sau *veszteni*.

În urmărire acest verb compus a putut fi simțit, de Români care l-au auzit, ca un verb simplu.

Din punct de vedere fonetic observăm că *o* inițial unguresc poate da în românește *a* (cf. *altoi* < ung. *oltani*), iar infinitivul în *-i* nu este cu neputință la verbele de origine ungurească (cf. *andăli* alături de *îndului*, *undului* < *indul-*; *biciuli* al. de *biciului* < *becsül-*, *căpăli* < *kapál-*, *cincădi* < *csünged-*, *feleli* al. de *felelui* < *felel-*, *forosti* al. de *forostul* < *fórraszt-*, *gunusli* (a se ~) < *gonoszul-*, *hăsnăli* al. de *hăsnălui* < *használ-*, *mulăti* al. de *mulătul* < *mulat-*, *tălăli* al. de *tălălui* < *talál-*, *vădăsl* < *vadászol-*, *vălăti* al. de *vălătui* < *vallat-* etc.).

Forma *tăvăsi* este evident coruptă.

4. Bogărel, -ea.

Se spune despre oi: „Oii bogărele, oii mici, de cele mânănte, oii micuțe“: *Cu fluieru'oi fluieră, Și oile m'or cântă. Cele mândre bogărele M'or jeli seara'n pornele* (Pr. I. Bârlea, *Balade, colinde și bocete din Maramureș*, vol. I, București, 1924, p. 22/52). *Oii bogărele — așa dzicem noi la cele mânănte* (leud) (T. Papahagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, București, 1925, p. 215).

Cuvântul nostru este dim'nutivul lui **bogar* < ung. *bogár* „insecte“, „scarabée“ și înseamnă ceva mic, numai cât o insectă.

5. But.

S'au încercat mai multe etimologii pentru *but* „supărare, necaz“ întrebuințat mai ales în expresiunea *în butul cuiva* = „în

ciuda. în pisma, în mânia, în pofida cuiva“ (v. *Dicț. Acad* I, 709). Dar nici una nu este mulțămitoare.

Cuvântul *but* cu sensul amintit se întrebuințează numai în Ardeal, Bănat și Maramureș. Acest fapt ne face să ne gândim la origine ungurească. Dacă mai avem în vedere că *but* apare mai întâiu în construcția *a face but* s. *butu' cuiva* (cf. *Pagubele sau buturile ce s'au făcut vouă*, Șincai, *Hron.* II, 50; *a face butu' cuiva* = „a i se împotrivi“ L.B., Pontbriant; *Ș' oi fa' but la doi ficiori*, I. Bârlea, *Cântece din Maramureș*, vol. II, București, 1924, p. 28), iar în *butul* este o construcție ulterioară, făcută după analogia celorlalte construcții sinonime citate, etimologia este evidentă: < ung. *bút*, acuzativul sg. al lui *bú* „supărare, necaz“. Se știe că adese ori trece dintr'o limbă într'alta forma care se aude mai des. În cazul lui *bú* această formă a fost acuzativul (cf. ung. *bút csindlni, okozni valakinek, a bút elütni* etc.), care eră și mai potrivit pentru împrumut decât forma de nominativ omonimă cu interjecția *bu!* Și într'adevar mai avem câteva cuvinte de origine ungurească care ne-au venit din acuzativ: *căput* „poartă“ < ung. *kapút*, ac. lui *kápú*, Anon. Car, 345, la Moșii din Turda-Arieș (Gh. Alexics, *Magy. El.*, 69): *A lui d'asa să-l aștepte cu deschise căputuri*, *Familia*, XXV, 524 (S. Mândrescu, *El. ung.*, 54); *tărhat, terhetiu* „greutate“ < ung. *terhet*, ac. lui *terh* s. *tereh*, cf. și srb. *teret* (Alexics, *o. c.*, 101; Mândrescu, *o. c.*, 107); *valost* „răspuns“ (V. Stan. *Magyar elemek a mőcok nyelvében*, Budapeșt, 1905, p. 48—49) < ung. *választ*, ac. lui *válasz*, care ne-a dat forma *valos* (Mândrescu, *o. c.*, 116). *Tărcat* „peștriț“ este mai curând făcut după analogia participiilor (cf. *peștriț — (îm)peștrițat, ud — udat, turbure — turburat* etc.) decât din *tarkát*, ac. ungurescului *tarka* (Alexics, *o. c.*, 102; Mândrescu, *o. c.*, 106—107). O procedură inversă s'a întrebuințat la împrumutarea lui *ciopor* „ciurdă, turmă“ < ung. *csopor*, din care s'a omis *t* fiindcă a fost considerat ca desinență a acuzativului sg. (cf. Alexics, *o. c.*, 48; Mândrescu, *o. c.*, 62; Stan *o. c.*, 30—31).

Împrumuturi ungurești înrudite sânt *bușull* „a se amărî“, *bușlul, bușlială, bușluitor, -oare* < ung. *búsül-* (*Dicț. Acad.* I, 709).

6. Coltosi.

Verbul refl. *a se coltosi* IV-a cu înțelesul de „a se mută“ l-am întâlnit la I. Dragoslav, *Icoane vechi și noi*, p. 8: „...tatul

meu Vasile Ivanciuc, trezindu-se în prigoană, și sfătuit de părințele său, într'o zi, cu mulți ani înainte de a se naște Ion, își ia calabalâcul și gloata, și trece în Moldova și se coltosește în o casă din Ulița Boian — partea cea mai minunată a orașului Fălăceni. Este, evident, < ung. költözni, idem.

7. Continații și continății.

În ținutul Năsăudului, cum mi-a comunicat dl maior în retragere I. Marțian și cum știu și eu din satul meu de naștere Zagra, *continații* s. *continății*, s. pl., însemnează „etaj“. În Frâncu-Candrea, *Moșii*, p. 277, ni se explică că „sub ~ poporul înțelege niște case mari frumoase, un fel de palat“. Sensul a evoluat deci în această regiune pentru a numi „un fel de clădire care are de obicei și etaj“: *In mijlocul cetății eră continățiile de aramă a lui Aram* (ibid., p. 280). — *Pițula eși afară din continățiile ei*, ibid., 281.

Acest cuvânt n'are nimic comun cu *contineo*, ori cu un participiu *contenat* al lui *contenez*, formă secundară a lui *contenesc*, + *-ie*, cum crede A. Philippide, *ZRPh.*, XXXI (1907), p. 306, ci derivă din lat. *contignatio* „Stockwerk“, „schelă“, „rând (cat, etaj)“, care ne-a venit prin ung. *kontignáció*, idem (Szarvas—Simonyi, *NytSz.* I, 345), pentru care cf. și adjectivul *kontignációs* „cu etaj“ întrebunțat în Secuime (Szinyei, *MTsz.* I, 1164).

8. Fee, rastafee; fiu, rastafiu.

În *fee* și *fiu* din găcitoarea „Patru fee rastafee și un fiu și-un rastafiu“ = „Țățele vacii, vițelul și șuștarul“ (Goroveiu, *Cim.* 374; Pascu, *Cim.* 55 și 228) avem de a face fără îndoială cu ung. *fejő* „celui (ou celle) qui trait les vaches“. *Rasta* ar putea fi mai curând (*co*)*rastă* decât partea întâie a lui *rotofeiu* trecută prin forma intermediară *rostofeiu (cf. *rostogol*, *rostogolesc* < *rotogol*, *rotocol* < *roată* + *ocol*; *rostopală* „pală mare de fân“ < *rotopală* < *roată* + *pală*), cum crede Pascu, l. c. Scurtările de felul lui *corastă* > *rastă* sânt foarte obișnuite în găcitori, pentru a îngreuiă găsirea cuvântului respectiv, cum arată însuși Pascu, *o. c.*, p. 224 ș. u. Dintre exemplele date de el citez numai două mai asemănătoare din punctul de vedere al

formei (silaba inițială omisă cuprinde tot un *o*): „M'am dus la pădurice ș'am găsit un cuib de *bice*, găsesc unul, găsesc două, lasă *bicea* să se ouă“ = „Barabulele“ (Goroveiu, *Cim.*, 20), adică *bobice* < *boabe* + suf. *-ice* și „Alunul ține *runul* și *runul* ține balta și balta ține casa“ = „Polobocul [cu cercurile, doagele și vinul]“ (Goroveiu, *Cim.*, 36), adică *gorunul*.

În legătură cu această explicație a lui *rastafee* (*rastafiu* este un singular reconstruit) ar trebui să se cerceteze din nou și etimologia lui *rotofeiu*, a cărei parte ultimă n'a fost explicată până acum și care ar putea fi tocmai *rasta-* s. **roasta-*, **rostofeiu* influențat de *roată* s. *rotund*, cu atât mai mult că etimologia dată de Pascu pentru *rostogol* nu este sigură și s'ar putea ca această formă și verbul *rostogolesc* să fie mai vechi și originale (cf. Tiktin, *DRG.*, p. 1339, care îl derivă din slav. *raz* + **trūkolo* > *târcol*), iar *rotogol*, *rotocol* ar fi numai forme ale acestuia, influențate de *ocol* și *roată*. Totuși în *rotofeiu*, afară de *roată*, care este evident, am putea să avem și cuvântul unguresc *fej* „cap“. Ar fi vorba deci de un om gras, cu capul rotund ca o roată.

Rostopală la rândul său ar putea cuprinde chiar începutul lui *rostogoli* însemnând „o pală mare de rostogolit“.

9. Fulăș.

În *Doc. Hurm.* XV, 1428 cetim: „... s'au sculat niște *fulăș* din Bărgău, și nu știm din partea Mării Voastre, au din parte nemișiască, numai să știi adevărat că au fostu vătav Niculaiu Pasire, și au muncit un om, l-au arsu și au luat atâta avuție pecum s'au făcut izvod ce au luat, de cine“.

Fulăș este evident din ung. *falus* „sătean“.

10. Gioi.

Cuvântul, cum apare și din *Dicț. Acad.* II^{iv} 250 și 270, se rostește *geul* ^g-, *giul*, *gioi* și *joi*, forma la care a rămas să se dea exemplele, cu toate că aceasta se aude numai în regiunile în care și *g* latin e rostit *j*, d. p. *jem* = *gem*, *jană* = *geană*. El e destul de vechiu. În forma *gsuiesk* îl întâlnim la Anon. Car., care nu-i dă înțelesul. Cum mi-a atras atenția regretatul coleg V. Bogrea, se întâlnește și la cronicari. Astfel în *Letopiseșul Țării Moldovei* (1661—1705) editat de C. Giurescu, București,

1913, p. 96: „Fiind Costandin Duca Vodă cu a doua domnie aicea în țară în cursul anilor 7212 Iulie 23... nu lipsiă greutățile din țară, cât nu mai putea birul boerii cu împrumutele și țara cu orânduielele și cu alte neobicinuite angării, de unde să plinească banii domnului muntenesc, cum s'au zis, și să poată geul (în o variantă giul) și trebile domnii sale, că cu nevoie este și preste puțință a umplea sacul fără fund, adecă pre Turc“. Eu îl cunosc din graiul viu de pe Valea Someșului și din o comunicare mai veche a fostului meu coleg la liceul grăniceresc din Năsăud, A. Țiplea, care e de origine din Marămuș și mi l-a atestat în următoarele legături: *N'am bani, nu gioesc să-mi țin copiii la școli. Mi s'au îngrămădit toate de-odată pe cap și nu mai gioesc cu mâncarea*. Înțelesul este deci evident acel de „a ieși în capăt cu ceva“, „a se ajunge cu ceva“, „a răzbi“, „a birui“, fr. „venir à bout“, germ. „auskommen mit etwas“, ung. „kijönni valamivel“ (Szinyei, *MTsz.* I, 993).

Același sens i-l dă lui *geol* și Măndrescu, *El. ung.* 140, care-l trece, alături de *ajunge*, s. v. *birui*.

Bogrea mi-a mai comunicat: *să-i bată focu de copchiș, că, cât le dau, și nu-i mai pot giul*, rev. *Ion Creangă*, IV, 59, unde se explică greșit „a intra în voie cuiva“; „a agiul = a ajunge, a scoate ceva (de la *ago, agere*)“ (sic!) dat de L. Costin în rev. *Tudor Pamfile* II (1924), p. 44, din Bănat și „a gioi = a potoli, a împacă, a liniști [confuzie cu *ogol*?]“ dat de I. Firisău-ariu în *Șezătoarea* XXXII (1924), p. 108, din Baia, jud. Folticeni, sensuri care în fond nu se deosebesc de cel stabilit mai sus

G. Giuglea, într'o comunicare făcută la Muzeul limbei române în 7 Noembrie 1921 (cf. *Dacoromania* II, 901) credea că *gioi* ar fi corespondentul latinescului *jubere*. Dacă am admite schimbul de conjugare, etimologia aceasta ar corespunde din punct de vedere formal, dar nu corespunde de loc din punctul de vedere al înțelesului.

Am căutat deci altă explicare. M'am gândit mai întâiu la lat. *juvare* (> it. *giovare*, log. *yuare*). Dar nici această explicație, ademenitoare în privința formei, nu e mulțămitoare ca sens. Ar corespunde numai dacă *a gioi* ar însemna „a ajuta“, ori, mai ales, dacă s'ar întrebuiți reflexiv, însemnând „a se ajuta“.

Sensul cuvântului ne trimite la ung. *győzni* din locuțiuni ca: *tovább nem győzöm, nem győzhetem* = „ich kann es nicht

mehr übertragen“, *az erszény nem győzi* = „nu biruește, nu gioește-punga“, *nem győzöm fiamat ruhával, pénzzel* = „ich kann meinem Sohn nicht genug Geld, Kleider schaffen“ etc. (cf. Szarvas—Simonyi, *MNytSz.* I, 1190). Pentru *g̃ > ĝ* cf. *agiag < agyag*, *Dicț. Acad.* I, 69; *gialău, gilău și jalău, jilău < gyalú*, *Dicț. Acad.* II^{IV}, 242, Mândrescu, *El. ung.*, 169. Alexics, *M. elemek az oláh nyelvből*, 109; *gitruì și jitrui < gyötör-*, Viciu, *Glosar și Dacoromania* III, 718; *giolgiu, giulgiu și jolj*, *Dicț. Acad.* II^{IV}, 270, *Jahresbericht* IV, 325, Alexics, *o. c.*, 110, Mândrescu, *o. c.*, 158, Hetco, *A berettyómenti román nyelvjárás*, Beiuș, 1912, p. 51; *gingaș și jingaș*, *Dicț. Acad.* II^{IV}, 268, Alexics, *o. c.*, 110, Mândrescu, *o. c.*, 157; *gilătul < gyűlöl-*; *giuluș, ghiuluș < gyűlés* alături de *jinău < gyanú*, Alexics, *o. c.*, 110, Mândrescu, *o. c.*, 86. Derivarea din ung. *győzni*, care se potrivește perfect ca sens, ar fi posibilă însă numai dacă -z ar fi sufix, iar alături de *győzni* ar exista și un nominal derivat din radicalul *győ-* (cf. *giurui < gyűrű* alături de *gyűrűzni*), din care la rândul său ne-ar fi venit cuvântul românesc. Dar un astfel de radical ori nominal nu există, iar *győzni* nu derivă din *győ-öz*, cum credeă Czuczor—Fogarasi, II, 1246, ci din *gyoiz, pentru care cf. fin. *jaksa* (Simonyi, *Tüzetes magyar nyelvtan* I, 73, 127 și 145). Ori cât de aproape ar fi deci sensul, derivarea lui *gioi* din *győzni* e imposibilă, căci acest din urmă ar fi trebuit să dea în românește *giuzuì, giozuì, giezui* s. *gizuì*.

Cred așa dar că altul trebuie să fie cuvântul ungueresc din care derivă verbul *gioi*, și anume forma provincială *gyönni, gyünni* a verbului *jönni* „a veni“ care, compus cu particula *kijönni*, are tocmai sensul de „auskommen“ al cuvântului românesc: *kigyüvök egy hétön négy forinttá* = „în o săptămână ies, mă ajung, gioesc cu 4 florini“; *evvê a nadrággâ kigyüvök kukoricavetésig* = „cu pantalonii ăștia ies, o duc, răzbec, gioesc până la sămănatul cucuruzului“ (cf. Szinnyei, *MTsz.* I, 993).

Faptul că am primit numai sensul din o formă compusă a lui *jönni* nu pricinuește nici o greutate, căci e știut că particulele verbale din verbele compuse unguerești, care sânt separabile, ca și cele germane, nu trec în alte limbi de odată cu verbul împrumutat, ci trece numai acest din urmă cu sensul pe care-l are în compoziție. Astfel avem pe *alegădui* din o formă *eléged-*, cu toate că unguerește nu se întrebunțează decât compusul *meg-*

20. „A făgădul s. a promite solemn, cu jurământ“ : *Și Fistu vrea ludeilor bunrătate se ȝuruiașcă* (Cod. Vor. 66/12). *Au n'au alesu D[um]n[e]dzeu mișei[i] lumiei bogați întru credință și dobânditori împărăției că ce o au ȝuruuitu celora ce iubescu elu* (ibid. 117/11-12). *Pe de altă parte giuruia toată avuția sa numai să-l ierte.* (M. Costin, ed. V. A. Ureche. 647/19. ap. Gâdei, 303). *Giuruind să le dea acei galbeni de or nevoi să omoară pe cei doi fermecători* (Dosofteiu, *Viețile sfinților*, Sept. 26). *Împăratul... giuruî colac cine (= „cui“) i-ar află pre înșelătoriu să i-l aducă* (id. ib., Oct. 6). *Atta, mai poftim pe dumnavostră pentru trei vite de oi cu mei, car[fe] au giuruuit oamenii dumnilorvoastre dumisale Dimideschi pentru decret...* (Hurmuzaki, v. XV, p. 1350, a. 1672). *Cu curată inimă giuruim* (Cantemir, *Hron.*, 180). *200 mii de dramuri giuruindu-le* (id., ib. 209). *Cu bună știința inimii îi giuruiesc* (id., ib. 230). *Giuruia singele creștinilor să-l vearse* (id., ib. 252; cf. încă 109, 133, 144 etc.). *Cu aceasta tocmeala omului întru moștenire i-au giuruuitu* (Cantemir, *Div.* I, 21). *Au dzuruuit = „ha promesso“* (Ms. lui Silvestro Amelio, în *Grai și suflet*, v. I², p. 394). *It giuruiesc eu [mamei] că ceia ce am făcut, nu voi mai face* (Creangă, *Conv. Lit.* XV, 14). *Eu am juruit Trei sute de oi Și-o sută de miei Și doi ciobănei* (Pamfile, *Cântece de țară*, 20). *Derivate: giuruință s. f. „făgăduință s. promisiune solemnă, cu jurământ“: Pre unii cu giuruință* (cet. -țe) *împlându-i, pre alții cu bani ungându-le ochii* (Ureche, *Let.*² I, 230). *Giuruință = „făgăduială“* (Dosofteiu, *Molitvenic*, 214-a, ap. Pușchilă, *Molitvenicul lui Dosofteiu*, p. 73). *Cu ȝuruință și măgulituri l-au făcut de s'au întors înapoi* (Cantemir, *Hron.*, 312). *Nu-ți e milă de o ticăloasă fată pe care ai ademenit-o cu juruinți mincinoase?* (C. Negruzzi, 18, ap. Tiktin, *DRG.*, 882). — *giuruită s. f. 1°. „Făgăduință s. promisiune solemnă, cu jurământ“: Ajuși dărăbanii de Constantin cu giuruită de milă și de leafe* (N. Costin, *Let.*² I, 364). *Ține-ți, bade, juruita Cum mi-a fost cuvântul meu* (Sperantia, *Anecdote*, 1892, I, 156). 2°. „Răsplată făgăduită“ : *[Pușcașii] pe loc au și primit [de la boeriu] nu numai juruita, ci încă și câte un bacșiș bun* (Sbiera, *Pov.*, 69).

II. Reflexiv s. pronominal: *A se giuruî*, idem: *Așa a păzire întru toate mă juruiesc* (Nic. Costin, *Let.*² I, 404). *Cu toată inima ție mă giuruiescu* (Cantemir, *Div.* I, 77).

III. T r a n s. (Basarabia): *džuruïesk, džurqïesk* „verzaubern“,

„behexen“ (Weigand, *Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens*, Leipzig, 1904, glos.).

IV. Trans. „A face cerc, inel, vârtelj, vârticuș“: *Viscolul giuruia des foloștină, ca niște rotocoale de hârtie albă* (Delavrancea, *Sult.*, 181).

Tiktin (*DRG.*, 882), Philippide (*Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXI—1907, p. 293), Pușchilă (*Molitvenicul lui Dosofteiu*, p. 73) și Pușcariu¹ cred că *giurul* derivă din *jură*. Dar această derivare, cum dovedește dl Leca Morariu cu numeroase exemple², prezintă greutăți, deoarece „sufixul *-ul* are funcțiune eminent denominală“. În urmare G. Giuglea într'o comunicare făcută la Muzeul limbei române (27. III. 1922) l-a adus în legătură cu grec. ἐγγυή, ἐγγύαλον, ἐγγυαλιζω etc. „a bate palma“ (*Dacoromania*, II, 901). Eu am încercat odată, ocazional, să lămuresc chestiunea așa: „*Giurul* are o nuanță de sens puțin deosebită de *jură*. Totuși legătura etimologică între *giurul* și *jură* e foarte probabilă. Nu trebuie să scăpăm din vedere că sufixul *-ul* derivă și verbe onomatopoeice din interjecțiuni și că anumite interjecțiuni improprii sânt verbe. Repetarea lui *jur* în formulele de jurământ a putut fi ușor considerată drept interjecțiune, din care a putut fi derivat *giurul*“³.

Această explicație mi se pare acum forțată și nemulțămitoare. Adevărata etimologie e alta.

Sensul cel dintâiu și cel din urmă mă fac să mă gândesc la un derivat al corespondentului românesc al ungureșului *gyűrű* „inel“, „cerc“, care însă nu ni s'a păstrat ca substantiv; cf. și ung. *gyűrűzni*, *elgyűrűzni*, *meggyűrűzni* „a logodi“, „a făgădui“ (despre logodnic și logodnică, biserică, Hristos, Sf. Duh, călugărie etc., ap. Szarvas—Simonyi, *NytSz.* I, 1215—6) și *gyűrűzni* „a încovrigă“, „a înverigă“, „a inelă“, „a încolăci“ (Ghetie, *Dicț. magh-rom.*, 257) și „a tăia ceva în cerc, a face cercuri în ceva“ (Szinnyei, *MTSz.* I, 766).

Formele cu *j* au fost influențate de *jură* < *jurare*. Sensul I 2 s'a putut desvoltă și din acel de „a sigilă“, „a pecetlui“ cu „inelul“ întrebuintat ca sigil (cf. Szarvas—Simonyi, *NytSz.* I, 1215), ceea ce eră și mai este foarte obișnuit.

¹ Vezi Leca Morariu, *Morfologia verbului predicativ român*, Partea I, Cernăuți, 1924, p. 86.

² L. c.

³ Vezi la Leca Morariu, *o. c.*, p. 87.

Sensul III a putut să se desvolte în legătură cu rolul inelului la vrăji și farmece, precum și cu formulele rostite cu prilejul schimbului inelelor la logodnă¹.

13. Hăbădic (habatic, hapatic, hebetic).

După *Dicț. Acad.* II^v, 335 acest cuvânt are sensul de „vreascuri“, „mărunțișuri“, iar derivatul lui, *hăbădicăr* pe acel de „un loc unde sânt grămădite vreascuri multe la olaltă; vreascuri de nici o treabă“.

Felul cum se termină cuvântul, în *-ic* s. *-ădic* (cf. *bumbic* < ung. *bombék*, *mărădic* < ung. *maradék*, *poșodic* < ung. *posadék* = *fosadék* etc.) ne face să ne gândim la origine ungu-rească. Cred că avem de a face cu corespondentul ungurescului *apadék* „scăzământ, scurgere, împușinare; reflex“, care a putut să se întrebuițeze des pentru a însemna „scăderea apei după povoiu“, apoi „agesturile“, „vreascurile“ lăsate de acesta.

14. Părnhai.

Acest cuvânt, care se întâlnește în versurile: *Du-te'n treabă, blăstămat, Că la mine și-o d'îmblat, La târguț la Sân-Mihaiu Tot un fecioraș de craiu, Nu ca tine, un „părnhai“* (Pr. I. Bârlea, *Balade, colinde și bocete din Maramureș*, vol. I, p. 29), este glosat: „mut; om nebăgat în seamă“ (ibid., nota 5). *Părnhai* este identic cu ungurescul *párnahaj*, s. *párnahéj* „față de perină“. În text avem de a face cu o metaforă.

15. Hadă.

Cuvântul *hadă* îl cunosc din regiunea Măsăudului cu sensul de „ceată, croaie“: *are o hadă de copii; o vinit cu tătă hada lui*. L-am mai întâlnit apoi la Pr. I. Bârlea, *Balade, colinde și bocete din Maramureș*, vol. I, p. 25/67: *Și eu numai ae m'oi fă: Floricică albă'n iarbă, Nime să nu mă cunoască, C'am fost eu de*

¹ Pentru sensul din urmă cf. și *gyrare* (< *gyros* = gr. *γῦρος* „Kreis“) „im Kreise herundrehen“ > log. *girare*, engad. *gîrer*, friaul. *dziră*, fr. *gîrer*, prov. catal., span., portg. *girar* (Meyer-Lübke, *REW.*, No. 3937, p. 293), care însă n'are de a face nimic cu cuvântul nostru, nici cu ungurescul *gyürü*, care, împreună cu *gyűszű*, este de origine turco-tatară, cf. osm. *jüzük*, čuv. *šurü* și os. *jüksük* (Simonyi *Tuzetes Magyar Nyelvtan*, I 166).

hada voastră. În notă se glosează: „Hada voastră = neamul vostru, tagma voastră, de feliul vostru“.

Nu pot preciza ce legătură este între acest *hadă* și *hadă* = „lăptoc (la moară)“ pe care-l dă *Dicț. Acad.* II^v, 338, după un răspuns la chestionarul lui Hasdeu, dar este sigur că în sensurile pe care le-am relevat mai sus corespunde ungurescului *had*, idem.

16. Păhuiu, Păguior.

În *Anuarul Institutului de Istorie națională* din Cluj, II, București, 1924, p. 259—260, am încercat să explic numele muntelui *Păguior*, *Vârful Păguiorului* (ung. *Pogujor*), pe care a fost odinioară un castel roman, un punct de veghe al întăriturii care s'a clădit de-aici și spre Sud-Est de la *Moghrad* pentru romanul *Porolissum* servind de apărare *Porții Meseșului* (cf. *Osztrák-Magyar Monarchia irásban és képen*. vol. II, Budapeșt, 1901, p. 136), dintr'un lat. *pāgulēus*, -um > **pāguiu* + suf. -ior (cf. *vătuior*, derivatul lui *vătuu* < **vitulēus*, -um = *vitulus*, -um; *fāguior*, *fāgueciu*, derivatele lui *fāguiu* < *fag* etc.), ori chiar de dreptul din **pāgulēōlus*, -um (cf. *mior* < *agnēlliōlus*, -um), iar pe *Păgaia* (ung. *Usztató*) mai curând din *pāgālia* (< *pāgus*, -um; cf. *pāganālia* < *paganus*, -a, -um > rom. *pāgân*; *măruntaie* < *minutālia*; *fierătaie* < **ferratālia*, și pluralele ajunse singulare: *bătaie* < *battālia*, *văpaie* < **vapālia* etc.) decât *Pă* (= „pe“) + *Gaia*.

Am amintit însă ca posibilă și explicarea din ung. *pagony* (provincial și *pogony*) „pădure tânără crescută după tăiere, dumbravă (< slav. *pogonъ* „Traiben“, apoi „Jagdrevier“ și „Feldmass“ > rom. *pogon*) întru cât ung. *ny* a dat în limba noastră nu numai *n* ori *nă* (cf. *adăman(ă)* < *adomāny*, *corman(ă)* < *kormāny*, *părcan(ă)* < *pārkāny*; *hitioan*, -oană < *hitvány* ș. a.), ci și *î* (cf. *budăiu* < *bödöny*, *șosorcaie* < *boszorkány* etc.). Din ung. *pagony* am fi putut avea deci nu numai formele **pogon*, **pogun*, **pāgun* sau **pogoană*, **pāgoană*, **pogună*, *pāgună*, ci și **pogoiu*, **poguiu*, **pāguiu*, din care s'ar fi putut forma apoi **poguior*, *pāguior*. Și atunci ungurescul *Pogujor* ar trebui să fie luat din românește, căci un sufix -or în ungrește nu există.

Totuși am crezut că explicarea din ungrește a lui *Păguior* trebuie părăsită cât timp nu s'ar găsi atestat un apelativ **pāguiu*

care ar avea sensul ungurescului *pagony*. Iată însă că am găsit acum în urmă acest apelativ în *Glosarul* lui Viciu în forma *păhui* cu înțelesul „pădure, ținut muntos, păduros; prin strâmțarea înțelesului: fagul subțire și înalt, d. e. *Ioane du-te taie păhuiul acela*“ (Poșuga de sus, jud. Turda-Arieș). Cum îmi comunică dl Șt. Pașca, *păhuiu* se întrebuițează des în com. Crișcior (jud. Hunedoara) cu sensul figurat de „om înalt, bine dezvoltat“. Viciu crede că *păhui* este un maghiarism și-l derivă din ung. *pagoly*, formă pe care n'am găsit-o în dicționarele ungurești. Probabil este vorba de o greșeală de tipar în loc de *pagony*. Rostirea cu *h* poate că ne-a fost adusă de Ruteni (cf. rut. *hóny* < v. gb. *gonz* „Stück Feld, soweit es der Länge nach ohne umzuwenden geflügt wird; Strecke als Längenmass“, *honýty* < v. bg. *goniti* „treiben, hetzen“ etc.). „Strâmțarea înțelesului“ lui *păhuiu* pentru a numi „fagul subțire și înalt“ s'a făcut după toată probabilitatea sub influența lui *făguiu*, diminutivul lui *fag* (cf. *Dicț. Acad.* II¹, 91).

Considerațiile de mai sus slăbesc mult posibilitatea derivării lui *Păguior* din latinește fără însă a o înlătură cu totul, mai ales că din lat. *pagus*, -um putem explica și pe apropiatul *Păgaie*, iar ung. *Pogujor*, cum am amintit, este un derivat evident românesc¹.

¹ Acestea sânt „îndoilele“ pe care mi le-am exprimat în comunicarea făcută la Muzeul Limbei Române, la care se referă dl Diculescu pe p. 496 a acestui volum. N'am renunțat cu totul la posibilitatea derivării din lat. *pagus* din pricina că arheologia ne arată că „pe vârful muntelui *Poguior*, a fost odinioară un castel roman“ (*Osztrák-Magyar Monarchia irásban és képen*, vol. II, Budapeșt, 1901, p. 136). Pe urmele acestui castel și lângă el s'a putut naște un „sătuț“ (câteva case care puteau să încapă pe vârful plan al muntelui), „cătun, braniște, slobozie, odaie“. „Sătuțul, ale cărui urme se mai pot constata, a dispărut cu timpul, dar și-a lăsat numele mai rezistent decât el, cu toate că apelativul s'a pierdut din limbă“. Când lucrurile stau astfel, când avem dovezi că pe lat. *pagus* (cf. *păgân* < *paganus*, -a, -um) l-am avut în limbă, nu știu de ce trebuie să recurgem la gr. *πάγος* „feste Bergspitze, Felsenspitze“, a cărui intrare în limba românească rămâne de dovedit, mai ales că omonimia cu corespondentul latinescului *pagus* i se împotriveă. De altă parte nu se poate trece cu vederea peste *păhuiu*, a cărui explicare am dat-o mai sus. Am propus deci explicarea din ungurește „ax aequo“ cu cea din lat. *pagus*.

În legătură cu cele ce am spus despre *Tâmpa* în *Dacoromania*, I 109—117 și *Anuarul Institutului de istorie națională* - Cluj, II, 259, nota I, pe care l-am adus în legătură cu alb. *timp, timbi* m. „Fels“, calabr. *timpa* „Felsabsturz“,

17. Tălălău, teleleu.

Pe pp. 173, 179 ș. u. ale acestui volum al *Dacoromaniei* V. Bogrea a încercat să explice pe *teleleu* din locuțiunea *a umblă teleleu* — *Tănase* = „a umblă mereu, fără rost“ din numele Sf. Mucenic *Thalaleu*, iar dl O. Densusianu, *Grai și suflet*, vol. II, fasc. 2, pp. 250—352, din ung. *telelő* „de iarnă, care stă iarna, care petrece iarna“, considerându-l de un termen pastoral născut în ținuturile unde ciobanii români s'au întâlnit cu Ungurii sau Secuiei și dat „drept calificativ acelor care rătăceau cu turmele și nu erau tocmai bine văzuți“.

Amândouă explicările sânt foarte ingenioase, dar mi se pare că nici una nu rezolvă problema desăvârșit. În special ung. *telelő* cu greu ar fi putut lua sensul de „fără rost“. „auf. Geratewohl“, „au s. à tout hasard“ când însemnează lucruri foarte precise: „cel ce iernează“ ori „locul de iernat, iernatic“ deși corespunde perfect din punct vedere fonetic.

sic. *timpa* „Hügel“, mallorc., catal. *limpes* „Bergabhänge“, valenc. *timpa, timba* „Bergabhang“, cu thesalicul *Τέμπη, Τέμπεα, Τέμπυρα* „Bergklause“ și *Τάπαι, Tabae*, idem, pe care dl Diculescu (p. 497) îl derivă dintr'un doric *τύμπα = τύμβος* „măgură“ atestat ca nume topic *Τύμψη* „munte din care izvorăște râul *Ἀπαρδοῦς* (Arta)“, la Strabo VII, 76, îmi mențin și acum părerea fixată în locul citat din pricina că toate *Tâmpele* noastre se găsesc lângă pașuri, însemnează „povârniș“, „munte prăpăstios“ sau „râpos“, „clină“ sau „coastă stâncoasă“, „poartă“, iar prin extensiune „vârf“, „pisc“, nu însuși „muntele, măgura“ sau „dealul“. Sensul din urmă îl avem atestat în aromână. Astfel la scriitorul arom. Beza, care se întemeiază cu siguranță pe limba populară, cetim: „Udaea cu fața cătră tu-apreasă era tu loc dișcl'is, di alăsa ocl'iul s' pitrundă până diparte, diparte iu se-arădzima șerlu pri tãmpile a munților (T. Papahagi, *Antologie aromânească*, București, 1922, p. 225/12). Însemnând „vârf“, „pisc“, evident, cum am arătat și în *Dacoromania* I, 111, este exclus să avem de a face cu adjectivul *tâmp* = „tâmpit“ < v.-bulg. *tâmpŭ*, cum măi crede dl A. Philippide, *Originea Românilor*, vol. I, Iași 1925, p. 460. Forma aromânească ne mai arată că pentru a o putea explica trebuie să pornim de la o formă cu *a*, nu cu *ī*, *ī* sau *ē* (cf. pentru cele trei din urmă O. Densusianu, *Grai și suflet*, vol. I, p. 160; I. Jordan, *Zeitschrift für Ortsnamenforschung*, I—1925/26, p. 69), iar pentru acesta cf. tracicul *Tápa, Tabae* probabil „tâmpe“, aric. *tapa-* „drücken, einengen“ (Thomaschek, *Die allen Traker*, II, 2, p. 91; *Dacoromania*, I 115), identificat de Dr. G. Popovici, *Ist. Rom. bănățeni*, Lugoj, 1904, p. 52, cu satul *Tapia* din apropierea Lugojului (jud. Caraș-Severin, pl. Timiș), care ar fi putut fi contaminat cu formele *-m-* (cf. și rom. *timpa, timba* + *tifa, *tippa > abrus. *tembe* „Scholle“, ap. Meyer-Lübke, *REW.*, Nr. 8731 și 8739).

Insuși Bogrea relevă și forma *tălălău* „Tölpel“, „rămas neexplicabil lui Tiktin“ care-l înregistrează în *DRG.*, p. 1552 și 1574. Cred că peste această formă, care pare a fi cea originală și are o întrebuintare destul de întinsă (*tălălău* = 10. „bavard, qui parle à tort et à travers“, Damé, *DRF.*, s. v.; „fără rost și fără căpătâiu“, Pamfile, *Joc.*, II; *Tilu au umblat mult tălălău*, Barac, *Tŭ. Buh.*, 21; *Iar te-ai înecat măi tălălău*, Alecsandri, *Teatru*, 343; *Tu să nu fii tălălău, și-i cere raiul*, Șez., IX, 67; *tălălău Ispas* = „om prost“ la Moși, V. Stan, *Magyar elemek a mócok nyelvében*, Budapeșt, 1905, p. 46; 2°. „larmă“, propriu „întâlnire“, cf. *tololoiu*; *Să strânsără vecinii'n tălălăul lor*, Reteganul, *Pov.*, III, 29/3), nu se poate trece cu vederea prea ușor. Iar ea ne trimite la ung. *találó*, etimologia pe care a propus-o V. Stan, *l. c.*, pentru locuțiunea Moșilor *tălălău Ispas* și care cred că este cea adevărată, cel puțin în parte: forma și sensul original peste care au venit să se încruciceze mai târziu alte forme asemănătoare și cu un sens mult-puțin apropiat.

Ungurescul *találó* însemnează nu numai pe „cel ce află s. găsește“, „locul de întâlnire“, „potrivit“, ci și pe „cel ce nimereste“ sau „se brodește din întâmplare, umblă s. face ceva într'o doară, pe nimerite, într'un noroc“ (cf. *prăbălău* < ung. *próbaló*, cu o nuanță de sens puțin deosebită), iar *taláalomra* (*járni* etc.) = „au s. à tout hasard, à l'aventure, à tout risque, à l'étourdi“, „aufs Geratewohl“.

Din punct de vedere fonetic ung. *találó* poate da atât *tălălău*, cât și *teleleu* (cf. ung. *halastó* > *heleșteu*, *mállasztó* > *meleșteu* etc.). Totuș forma din urmă s'a putut desvoltă în parte și sub influența lui *telal* „misit, mijlocitor, samsar“ < turc. *tellal basy* „starostele telalilor la mezaturi“ (Cihac, Șăineanu, Tiktin), *teleleu*, idem (N. Iorga, *Herodot* (a. 1645), Vălenii de munte, 1909, p. 81: *tot vinde teleleul* . . .) asupra căruia ne atrage atenția Bogrea; cf. și fem. *teleleaua* din gâcitoarea *Teleleaua pe cărare*, *Cuciu, muciu pe spinare* (= „tarnița“), Goroveiu, *Cim.*, 367, Pascu, *Cim.*, 210; *teleleică* „femeie care umblă fără rost și fără treabă“, *Rev. crit.-lît.* IV, 86, propriu *telaliță*, Damé, *DRF.*, s. v., Șăineanu, *Infl. or.* I, 354, „femeie cu moravuri rele“, Zanne, *Prov.* V, 662, „Trödlerin“, Alexi; *teleleată* „femeie care umblă cu gura căscată după dracu“, *Ion Creangă* III, 376; *teleloaică* „vânzătoare pe uliți de lucruri vechi“, Șăineanu, *l. c.* O formă

de tranziție care sprijinește această presupunere, întru cât modificarea fonetică s'a făcut în partea de la începutul cuvântului, este *teleläu* (Alexi, Damé, *DRF.*; Cihac, II, 620).

Rus. *Thalalej* „nătâng, prost“, pe care-l relevă dl Densusianu (p. 350) și rut. *talalai* „Schwätzer, Lügner“, pe care-l citează Bogrea (p. 180, nota 4), în care împreună cu W. Christiani, *Ueber die persönl. Schimpfwörter im Russischen* în *Arch. f. slav. Phil.* XXXIV, p. 326, amândoi cred că se ascunde numele Sf. *Thalaleu*, ar fi putut să influențeze forma lui *täläläu* în direcție inversă: > *täläleu*, *täleleu > *teleleu*. O formă intermediară care ne-ar dovedi această influență n'avem atestată. Totuși ea este aproape sigură cum ne arată locuțiunea *A umblä Talaleu și Trifon* (Zanne, *Prov.* VI. 341), în care de numele Sfântului Mucenic *Thalaleu*, se leagă cel al lui *Trifon* s. *Trif-Nebunul* ¹.

Ca și *Ispas*, *Tănase* însă poate fi și numai un adaus ulterior. Aduagerea lui se poate explica ușor prin faptul că însemnează și „prost, prostănac“, ca și *teleleu* (cf. *a se face Tănase*).

Că pentru a explica originea lui *teleleu* trebuie să pornim de la forma *täläläu* și de la etimologia dată de Stan, ne dovedește și faptul că alături de *täläläu* cu cele două sensuri ale sale avem și verbul *täläläi* „a merge încolo și înapoi, nesigur pe unde calci, a bălăbăni“ (*Comoara satelor*, III, 52), „parler à tort et à travers“, Damé, *DRF.*; *a täläläi* (Alexici, *L. P.* I, p. 176/16) „a întâlni, a nimeri, a afla“ (Valea Someșului) < ung. *taläl*-2.

De încheiere observ că această notiță am scris-o nu pentru a da o explicație nouă (ea a fost dată, ce e drept foarte scurt, de alții înaintea mea, cum am amintit), ci pentru a arăta că, alături de cele două explicații date de O. Densusianu și Bogrea, este probabilă și o a treia, ba chiar că nu este exclus să avem de a face cu încrucișarea a două sau trei forme de origini deosebite.

¹ Influența ruteană pare a fi evidentă în forma *Tălnău-Tănase* (Zanne, *Prov.*, VI 322), cum a relevat Bogrea, p. 181, nota 1.

² Cf. și cele ce am spus despre originea lui *tălni* și *întălni* pe pp. 159—160 ale acestui volum.

d) Elemente săsești.

1. Gheisă.

DI A. Bugnariu îmi comunică că în comunele de „după târg”, adică din jurul Bistriței: Friș, Ardan, Monor etc. (jud. Bistrița-Năsăud), caprele sânt numite și *ghëise*: *oamenii vin sara cu ghëisăle gi pă câmp*.

Evident, *ghëisă* nu e decât corespondentul săsescului *Gëss*: s. f. „Ziege” = mosel. *Goëss* s. f. (Kiss, *Vgl. Wb.*, 90).

2. Rablă.

Intre alte pretinse argumente pentru a-și dovedi etimologiile imposibile propuse pentru *Ardeal* (< trac. *Ἀρδαλος s. *Ardalus*, < lat. *Ardelio*, ori < lat. vulg. *ardeus* + „sufixul *l* sau *el*, fie aceasta și nelatin așa precum la rădăcina latină adăogându-se sufixul slav *-nic*, limba română a format: *dornic*, sau precum din lat. *nor* și slav *-ište* a făcut; *noriste*“, *Arhiva*, XXXII, 1925, No. 2, p. 120—121 și No. 3 și 4, p. 258)¹ dl I. Bărbulescu înșiră și cuvântul *rablă* despre care afirmă că „se află chiar în limba latină sub forma *rabula* și nu a devenit *rala* (sic) ca *sula*“ (*ib.*, No. 3 și 4, p. 257).

¹ Nu vreau să insist mai amănunțit asupra imposibilității acestor derivații. Tracicul *Ardalus*, ori care i-ar fi fost accentul și transformarea vocalică, ar fi trebuit să aibă pe *l* intervocalic trecut în *r*. — *Ardelio*, *-onis* ar fi putut da *Ardeiuine, *Ardzeiu s. *Ardeiu. Un lat. vulg. *ardeus* s'ar fi dezvoltat întocmai ca *ardeo* și ar fi dat românește *ardz* sau *arz*. Un sufix românesc *-l* nu există, iar sufixul *-el* se știe că este de origine latinească (< *-ellus* și *illus*, cf. G. Pascu, *Sufixe*, p. 151—2), nu „nelatin”, cum ne lasă să credem dl B., care se laudă cu cunoștințele dsale de latinește (cf. însă cele ce spune despre acestea V. Bogrea în *Dacoromania*, II, 672, nota), cum se laudă și cu cele de limba ungurească, cu toate că, pentru a și le arăta, este nevoit să citeze o carte nemțească, *Die ungarische Sprache* de S. Simonyi (cf. *Arhiva* XXXII, 2, p. 121 și No. 3 și 4, p. 256). Analogiile hibride latino-slave, aduse de dl B. în sprijinul etimologiei dsale din urmă, deci nu sânt întemeiate pe nimic. Chiar dacă am presupune că am avut vreodată, moștenită din latinește, forma românească *Ardel*, aceasta nu s'ar fi putut schimba în *Ardeal*, neurmând după *e* o silabă care să cuprindă vocalele *e*, *ă* sau *a* care ar fi provocat metafoia lui *e* > *ea*.

Singura etimologie a lui *Ardeal*, *Ardel* și *Ardeliu*, care rezistă tuturor obiecțiunilor, este derivarea lui din ung. *erdel-el*, *erdő-el*, *Erdély* (< *erdő-elv*, *erdő-elü* „terra ultra silvam”). Această etimologie este admisă de cei mai

Premisele pe care se întemeiază dl B. pentru a ajunge la această etimologie sânt pe cât de pretențioase (ar vrea să revoluționeze filologia românească!), pe atât de neîntemeiate. Astfel deși încă de la Gramatica lui Klein și Șincai se știe că *l* latin intervocalic a dat românește *r*, totuși dl B. susține că „limba română . . . are, în toate timpurile: »*sula*« nu *sura* din lat. *subula*; are în Codicele Voronețean, Psaltirea Scheiană și în alte vechi

mulți și cei mai de seamă dintre istoricii și filologii noștri (Cihac, *Dict. d'ët. daco-romane*, t. II, p. 476, < ung. *Erdély*; Tocilescu, *Dacia înainte de Romani*, București, 1880, p. 90; Hasdeu, *Et. Magnum*, vol. III, col. 1519—1520; Tiktin, *Dicț. rom. germ.* fasc. 2, București, 1896, p. 90; O. Densusianu, *Hist. l. roum.*, I, p. 376; I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească*, vol. I (1413—1508), București, 1905, p. 32; N. Iorga, *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. I, București, 1915, p. 31, ș. a.).

Cuvântul unguresc a fost adus în legătură cu *erdő* destul de curând, dar explicarea arătată mai sus i s'a dat abia de P. Hunfalvy în *Magyarország ethnographiája*, Budapeșt, 1876, p. 350 (cf. și *Korrespondenzblatt*, X, pp. 37—43 și 49—53, unde polemizează cu I. Wolf, *Die Landesnamen Siebenbürgens* din *Programm*-ul gimnaziului luteran din Sebeșul-săsesc pe 1885/6, pp. 5—22). Explicarea dată de Hunfalvy este astăzi singura acceptată de știința ungurească (cf. Gombocz-Melich, *MEtSz.*, col. 129).

Cum trebuie explicată nașterea numelui rom. *Ardeal* și ung. *Erdély* „terra ultra silvam“ din punct de vedere istoric, am arătat în articolul *Toponimie și istorie* din „*Anuarul Institutului de istorie națională*“ Cluj, II, pe 1924. pp. 233—246 (cf. și revista „*Societatea de mâine*“ Cluj, 1925, Nrele 4—5, 19, 20, 21—22, 23—24 și 38, unde am răspuns criticilor neștiințifice și cu caracter personal care mi s'au făcut la acest articol: din partea dlui I. Marțian în broșurile „*Ardeal, istorie și toponimie*“, Bistrița, 1924, „*Ardeal, constatări și lămuriri*“ și „*Ardeal nu derivă din ungurește*“, Bistrița, 1925, în care propunea derivarea din trac. *Ἀρδαλος*, numele fiului lui Vulcan, atestat la Pausaniās, *Gr. Descr.*, I, II, 31,3 ori din *Ardil*-ul atestat într'o epistolă de pe la 960 d. Hr. a lui Iosif, regele Cazarilor, către Chasdai, rabinul din Cordova, care corespunde însă orașului *Ardil* sau *Ardebhil* din Armenia; din partea dlui I. Bărbulescu în *Arhiva*, XXXII—1925, No. 2, pp. 120—125). Din această contribuție, în care am încercat totodată să precizez și o seamă de amănunte privitoare la desvoltarea formei și înțelesului cuvântului românesc care se ivește în documentele slavo-române (cf. I. Bogdan, o. c., p. 49, 50, 51, 101, 103, 110, 145, 215, 216, 223, 224, 225, 226, 273, 279, 361 și 382) și la Chalcocondilas (cf. Hunfalvy, *Korrespondenzblatt*, I. c.) numai în veacul al XV-lea, în vreme ce cuvântul unguresc este atestat încă de la 1200 (cf. Szarvas-Simonyi, *MNytsz.*, I, col. 623, și Szamota—Zolnai, *MOklSz.* col. 193), rețin numai următoarele constatări:

„Și faptele istorice confirmă originea ungurească a Ardealului din etymonul arătat mai sus, și acesta e în favorul poporului românesc, nu în-

texte din sec. XVI: *cărtulariu* iar nu *cărturar*. Deci nu ori când, cum crede greșit d. Drăganu, „dacă avem un singur *l* între două vocale, după legile la care s'au supus cuvintele noastre vechi în locul lui *l* ar trebui să avem *r*“ (*Arhiva*, XXXII — 1925, No. 2, p. 122). Când i-am arătat că *sulă* nu s'a născut direct din *la*. *s u b l a*, cum afirmă, ci din forma *s u b l a*, atestată în *CIL*. IV, 1712, căci „*l' u* atone était tombé dans les proparoxitons lorsqu'il se trouvait entre *c, g, t, p, b* et *l*“¹, dl B. înjură cartea d-lui Densusianu care zice că „trebuie refăcută în întregime, pentru că *inventează reguli* ale limbii române cari *nu există* în aceasta“. Fără îndoială lucruri învechite pot fi în lucrarea d-lui D., care a fost scrisă cu un sfert de veac înainte de aceasta, dar nu tot ce este în ea este rău și mai ales nu este „inventat“ tot ce nu-i

vers, cum credea Hunfalvy“. „Ungurii au trebuit să fie opriți timp îndelungat dincolo de *Piatra Craiului* (*Királyhágó*), înaintea codrilor seculari de la hotarele Ardealului, ca să-i deie acestuia această numire. În adevăr înainte de 1074 ei n'au intrat în Ardeal. . .“ (p. 238; cf. și felul cum s'a născut numirea *Havas-el, Havas-elföld* pentru Muntenia). Chiar și dacă numirea *erdő-el* s'ar putea naște în lăuntru hotarelor aceleiași țări, *Ardeal* arată că țara numită astăzi astfel n'a fost cucerită de Unguri toată odată, ci s'au cucerit numai deosebite părți din ea în deosebite răstimpuri. „Stăpânirea ținuturilor cucerite în sec. XII n'a putut fi încă bine întemeiată de Unguri când a venit năvălirea Tătarilor (1241—2), o adevărată mântuire a poporului românesc din Ardeal, amenințat, cum arată toponimia, de o repede desnaționalizare și asimilare din partea cuceritorilor. Astfel numirea *Ardeal* a rămas și mai departe numai pentru ce au cucerit Ungurii în secolul XI“ (p. 340). Până pe 1700 *Ardealul* nu înseamnă întreagă Transilvania de astăzi, ci o „latură de ținut cari este despre parte țării ungurești“, cum ne spune o carte din acest timp. „De la 1700 încolo, împrejurările politice au favorizat întinderea numirii Ardealului în sensul indicat de acești cronicari. Astăzi ea este accepțiunea cuvântului admisă de lumea românească cultă“ (p. 241). Poporul, cum arată poezia lui, și acum știe altfel.

Că numele *Ardealului* a trebuit să se nască în acest chip, o dovedește și faptul că, în împrejurări identice, acest nume s'a ivit și în alte regiuni românești supuse influenței ungurești, pentru a însemna, ce e drept, teritorii mai mici; cf. *Ardeal*, ținut și munte la S. E. Săliștei; *Ardeleuța*, un confluent al Tarcăului; *Ardeiu* (< ung. *erdély* sau *erdő*), loc cu izvoare, pl. Tazlăul-de-sus, jud. Bacău; *Ardelei* (< *erdő-elő*) „vârf de deal“ și „schit ruinat pe moșia Tarcăul, pl. Bistrița, jud. Neamțu“; *Ardelei* „cea mai mare poiană de lângă râul Teleajău, în comuna Măuecii Ungureni, pl. Teleajenu, jud. Prahova“, *Argeul* (< *erdő-el*) „sat, jud. Câmpulung“, Bucovina „nume ce-l are râulețul Moldovița“; *Ardaloaia* (< *erdő-el*) „afluent din stânga al pâr. Izvorul-Negru, care se varsă în Moldova“, etc. (249).

¹ O. Densusianu, *H. l. r.*, vol. I, p. 86.

convine d-lui B. Iar în privința lui *sulă* < subla dl Densușianu are dreptate, cum vom vedea numai decât.

Pentru ca să-și susțină punctul de vedere (că *sulă* ne-a rămas din *subula* în care *l* intervocalic nu s'a schimbat în *r*), dl B. tăgăduiește puțința sincopării lui *u* aton. Pentru a dovedi aceasta, dă o serie de citate care arată tocmai contrarul (a-ți sprijini afirmația cu dovezi potrivnice ei înseamnă pentru dl B. cercetare „metodică” și „clară”!), glăsuind astfel: „Nu bagă de seamă [dl Drăganu] că limba vie nu a urmat această cale ce-i inventează Densuș. [care derivă pe *sulă* < *subla* < *sub(u)la*, deci cu sincoparea lui *u* aton] din momentul ce avem *scrum* < lat. **c u r u m*¹, *hrubă* < *hurubă*, *vrem* < *vurem < *vo le m u s*, *jneapăn* < *juneapăn*, cf. *Dacoromania* II, 603”. In același timp presupune sincopare în *ra bu la* care ne-ar fi dat pe *rablă*.

Mai departe lasă să se înțeleagă că dl Densușianu și eu am fi spus undeva că după sincoparea lui *u* „mai târziu cădea și ... *b*”. N'am spus nicăeri așa ceva. Credința aceasta poate să

¹ De unde-l scoate dl B. latinesc acest cuvânt, nu știu; în *Dacoromania* II, 603, de unde-l citează, lipsește „lat.”.

Observ în acest loc că, după ce i-am arătat că vechiul nostru *cărtulariu* nu ne-a rămas din vreo formă latină vulgară, ci ne-a venit din mgr. *χαρτυλάριος*, când *l* intervocalic nu trecea în *r* (cf. Tiktin, *DRG.*, 302; I.-A. Candrea, *Psalt. sch.*, vol. I, p. CLXIV). Iar forma *cărturar* este ulterioară și născută prin asimilație, dl B. își modifică în parte părerea, susținând că *l* „devine *r* între vocale nu numai în epoca romană a limbii noastre, cum îi arată d-lui Drăganu regula d-lui Densușianu pe care dânsul o crede (ar trebui să cred pe dl B.); ci și mult mai târziu. Dovadă avem nu numai pe acel *cărtulariu* > *cărturar* ce am dat (!?), ci încă și rom. *Nicoară* < grec. *Nikolas* < mai vechi *Nikolaos*, care se află și în limba rusească veche sub forma *Nikola*, așa cum tot vechia rusă mai are *Ermola* < grec. *Emolas* < mai vechi *Ermolaos*; ba dovadă pentru aceasta mai este: rom. *trandaftru*, *patrafru* din grec modern sau mai bine din rusește ori bulgărește *trandafil*, *patrahil*, a căror formație corespunde cu rom. *tulbure* < lat. *turbulus*, *mugur* < albanez *mugul*, *sâmbul* < alb. *thumbal'* (sic.) (*Dacoromania* I, 123), precum, la fel, mai e dovadă: rom. *zarzăre* din bulgărescul *zarzala*, care se poate compara cu *Rukel* și *Ruker* = *Rucăr* din textele româno-slave din veacurile XV și XVI”.

Firește, dl B. crede că înșiră astfel „metodic” treceri în *r* de-ale lui *l* intervocalic post-romanice. Într'adevăr însă *Nicoară* este din lat. vulg. *Nicolas* (< *Nicolaus*) (cf. ce spune despre *Sâmnicoară* Tiktin, *DRG.*, 1056). *Turbulus (nu *turbulus*, cum scrie dl B., care afirmă cu tărie că știe latinește; cf. Meyer-Lübke, *REW.*, No. 9998, p. 684) ne-a dat în mod normal *turbur(e)* în urma trecerii în silaba din urmă a lui *l* latin intervocalic în

fie a slavistului B., dar în filologia românească lucrurile se știu altfel. Anume, în grupele de sunete —bl și —br latine b s'a schimbat în u ($făur < f a b e r$, —brum ; $ciur < c \bar{T} b r u m$; $înfi\bar{e}ur$, $\text{—}\hat{a} < *f \bar{e} b r o$, $\text{—}are$; $p\bar{a}ul\bar{a} < *p a b (u) l a r e < p a b (u) l u m$, *Dacoromania* I, 301—2, etc.). Din $sub(u)la$ s'a născut decît mai întîiu $s\bar{u}ul\bar{a}$, iar din $sub(u)l u m$ $s\bar{u}ul$; apoi u aton, născut din b , s'a contras într'o singură vocală cu u precedent. L a rămas neschimbat în r fiindcă la origine nu eră intervocalic. Ce pot dovedi împotriva acestei afirmații $îmbl\bar{a} < a m b u l a r e$ și $culc\bar{a} < c o l l o c a r e$, cînd nici în acestea l nu eră intervocalic în urma sincopării lui u aton întîmplute în același timp cu aceea a lui u aton din $subula$?

Di B. nu observă că poziția lui —bl — din $îmbl\bar{a}$, în care îi precedă consonanta m , nu e vocală, este cu totul alta decît aceea din $sub(u)la$ în care —bl — se găsește între două vocale. Firește, nebăgînd de seamă acest lucru, riscă să afirme că „după Densusianu și Drăganu ar fi trebuit să avem $îmlare$, iar nu $îmblare$ “. Iarăși o credință a dlui B. pe care o atribuie altora!

Cît privește epenteza lui b între două consonante în $îmbl\bar{a}l\bar{i} < \text{slav. } mlatiti$, $jimbl\bar{a} < \text{slav. } žemlja < \text{germ. } Semmel$ (nu $Semel$, cum scrie dl B), aceasta n'are nici o legătură cu fenomenul în discuție.

r , fiindcă nu este post-romanic. L din forma secundară $tulbur(e)$ s'a născut ulterior din r original prin disimilația obișnuită a lui r — r în l — r . Unde găsește dl B. în acest cuvînt pe l post-romanic trecut în r ? Și cum „corespunde formația“ acestui cuvînt cu a lui $patrahir$ ($patrafir$, (e) $petrahil$, (e) $petrahir$), care ne-a venit prin v.-bg. $petrahil\bar{u}$ din gr. $\epsilon\pi\tau\rho\alpha\chi\eta\lambda\iota\omicron\nu$ (cf. n.-gr. $\pi\epsilon\tau\rho\alpha\chi\eta\lambda\iota$), și cu a lui $trandafir$ din mgr. și n.-gr. $\tau\rho(\iota)\alpha\nu\tau\acute{\alpha}\phi\upsilon\lambda\lambda\omicron\nu$ prin bg. $trijandafil$, $trandafil$, care deci sînt de altă origine, mai tîrzie, și în care „schimbarea lui l în r se datorește unei simple asimilări“ (cf. Capidan, *Dacoromania* III, 138, nota) ori poate și etimologiei populare care a putut apropiă partea din urmă a acestor două cuvinte de $fir < \text{lat. } filum$?

O simplă asimilație avem și în $zarz\bar{a}r$, pentru care, afară de bg. $zarzal\bar{u}$, cf. mgr. $\zeta\alpha\rho\zeta\alpha\lambda\omicron\upsilon$, $\zeta\alpha\rho\tau\alpha\lambda\omicron\upsilon$, ngr. $\zeta\epsilon\rho\zeta\alpha\lambda\omicron\nu$, turc. $zerdal\bar{i}$ ($< \text{pers. } zerd\text{—}al\bar{i}$), ca și în $c\bar{a}rturar$, cum am amintit.

Schimbarea lui l cu r din germ.-s\bar{a}s. $Rukel$ și $Ruker$ = „Ruc\bar{a}r“, îi privește pe Sași.

Numai chestiunea lui $mugul$ și și $sumbul'$ s. $sumbul'$ (dl B. scrie $sumbal$, reproduc\bar{a}nd f\bar{a}r\bar{a} control greșala de tipar din un articol al meu pe care-l citeaz\bar{a}) este mai grea, intru c\bar{a}t nu știm anume c\bar{a}nd ne-au venit din albanez\bar{a}, și în urmare nu putem preciz\bar{a} de ce natur\bar{a} este schimbarea lui f și v' în r : este ea o transformare fonetic\bar{a} ca $salem > sare$ ori numai o auzire și o redare greșit\bar{a} a unui sunet strein, neobișnuit în limba noastr\bar{a}?

Intr'adevăr dl B. se înșeală dacă crede că rom. *rablă* poate derivă dintr'un latinesc vechiu *rabulā*. Dacă acest cuvânt ar fi să fie identic cu latinescul *rabula* „orator rău, avocat prost (care vorbea ca să dea timp altora să răsuflă)“, ar putea să ne fi venit numai din latina medievală. Altfel ar fi trebuit să urmeze evoluția lui *sulă*, *făur* etc.¹.

Rablă însă este sinonim cu „căzătură“, „ruptură“ (Șez., III, 87) și se întrebuițează atât cu privire la obiecte vechi, cât și la animale și oameni îmbătrâniți și istoviți (cf. *rablă* = „om istovit“; „unealtă veche“, Pamfile, *Jocuri*, II, 411; „flăcău bătrân“, *Ion Creangă*, VI, 313; „om de nimic, prost și leneș“, com. A. Tomiac, Bucovina; *După ce încărcă căruța înhămă la dânsa rabla lui de cal*, Ispirescu, *Leg.*, 373; *Se află niște rable de mătuși*, Marian, *Nunta*, 502; etc.). Cum ne arată *răblărit* „faden-scheinig“ (Alexi), „schäbig“ (Barcianu), pe care-l întâlnim la Vlahuță, *Dan*, 180 (*Imbrăcat în hainele cele mai răblărite*), termenul s'a raportat mai întâiu la îmbrăcăminte și de-aici s'a întins mai departe. El derivă din sâs. *Râbəl* s. m. „der beim Raufen zurückbleibende unscheinbare Hanf“, deci „cânepa proastă care rămâne la dărăcit“ (cf. și *râbəl*n „den beim Raufen zurück-

¹ Altfel pentru dl B nu există cronologie în desvoltarea sunetelor. Afară de exemplele arătate mai sus cu privire la trecerea lui *l* intervocalic în *r*, mai putem înșiră și alte încercări de-ale d-lui B. de a revoluționa filologia românească. Astfel pentru schimbarea *l'* sau *l̄* > *l* d-sa amestecă o seamă de cuvinte de origine latină cu altele de origine slavonă ori unguerească și trage concluzii dintr'unele pentru celelalte (*Arhiva*, XXXII — 1925, No. 2, pp. 123—125). În vremea din urmă (*Arhiva*, XXXII — 1926, No. 2, pp. 81—84) susține că lat. *an* > *în* nu numai în elementele latine și cele streine intrate în limba noastră între sec. V—VII, ci și mai târziu și amestecă cuvinte de deosebită vechime și de diferite origini în care trecerea lui *a* în *ă* și *î* înainte de *n* este datorită nu lui *n*, ci la pricina de altă natură și variate. D. p. *plântă*, *recomând*, *comândant*, *comândă* etc. nu sânt cuvinte populare, ci niște neologisme artificiale, formate după cerințele școlii latiniste și ale celei analogice a lui Pumnul, care la formarea neologismelor aveă în vedere felul cum s'au desvoltat cuvintele noastre rămase din lat. vulg și-l imită; în altele (*cântar* < *căntar* < turc. *kantar*; *arhimândrit* < *arhimândrit* < *arhimandrit* < vbg. *arhimandritŭ* < gr. ἀρχιμανδριτης — nu ἀρχιμανδριτος, cum scrie dl B. — etc.) *î* s'a născut din *ă*, ca rostire provincială, iar *ă* s'a desvoltat în mod normal din *a* aton, fie că acesta a fost ori nu înaintea unui *n*; ș. a. m. d. A le pune pe acestea alături de *stând*, *smântână*, *stăpân*, *jupân* etc., care sânt mult mai vechi și în care *an* este tonic, ori chiar alături de *mână* < lat. *manus*, înseamnă, dacă nu altceva, a procedă cu ușurință și nemetodic.

bleibenden unscheinbaren Hanf ernten“; *sich fər-râbəlŋ* „sich durch Zank überwerfen“), atestat la G. Kisch, *Nösner Wörter und Wendungen*, Bistrița, 1900, p. 120¹.

N. Drăganu.

Rum. stâng².

Mein hochverehrter Kollege Herr Sextil Pușcariu schreibt in seinem *Etymol. Wb. der rum. Spr.* (Heidelberg 1905), S. 151:

„1647. stîng, -ă adj. (ar. astînga adv. „links“, megl. stong) „links“. Etymologie unbekannt. Es ist offenbar dasselbe Wort wie alb. štęnk, štęngęre „schielend“, it. stanco „matt“ (mano-

¹ Am scris acest articol pentru a lămurii etimologia lui *rablă*, nu pentru a discuta cu dl B., pe care am convingerea că nu-l poți scoate dintr'ale sale, ori câte dovezi ai îngrămădi împotriva greșelilor pe care le susține. D-sa se crede singurul „istoric și filolog“, „competent“. Toți ceilalți sânt: „necompetenți“, „unilaterali“, „superficiali“, „lipsiți de metodă“, „pătimași“ etc. Intr'adevăr însă nicăeri în periodicele românești nu bântue mai mult ca la „Arhiva“ veninoasa boală a cultului incompetenței încrezute, îndrăznețe și guralive, învălitate cu masca „însănătoșării morale“. Insuși directorul, dl B., în fiecare număr al revistei sale dă pildă elevilor și colaboratorilor săi de felul cum trebuie să scrii despre lucruri pe care nu le cunoști, cum poți să recenzezi fără să citești lucrarea, pe care vrei s'o condamni, și cum poți întrebuița ori ce armă neiertată numai să-i faci rău adversarului despre care crezi că poate nu va avea unde să-ți răspundă. Amintesc numai două cazuri care mă privesc. Dl B. și-a scris recenziunea despre ceea ce am scris relativ la *Ardeal* fără să fi citit cel dintâiu articol al meu în această chestiune. Dacă l-ar fi citit, s'ar fi convins că n'avea de ce să-mi dea lecții, insistând pe aproape două pagini asupra puținței trecerii lui *ly* unguresc în *l* românesc. Pe p. 249 adecă am arătat că ungurescul *Erdély* a putut da nu numai *Ardeliu* sau *Ardel*, ci și *Ardeiu*, formă pe care o și întâlnim în toponimia românească (cf. cele spuse mai sus). Cât de lipsit de bună credință este dl B., o dovedește faptul următor. Dl B. îmi impută o greșală de tipar (din care s'ar părea că a susțin că *a* inițial latin a dat *ă* în românește) pe care am rectificat-o singur în exemplarul din No. 4—5 din 1925 al „Societății de mâine“ trimis *Arhivei*. Că dl B. și-a însușit rectificarea mea, pentru a-mi impută apoi greșala pe care i-o releva aceasta, o dovedesc formele numai cu *a* inițial, citate de d-sa în *Arhiva*, XXXII—1925, No. 2, p. 122. după exemplarul amintit (vezi rectificarea în *Societatea de mâine*, p. 357).

² Anmerkung: ags. = angelsächsisch; as. = altsächsisch; ahd. = althochdeutsch; engl. = englisch; fz. = französisch; ital. = italienisch; mhd. = mittelhochdeutsch; nhd. = neuhochdeutsch; nl. = niederländisch; rum. = rumänisch; slav. = slavisch; span. = spanisch; ss. = siebenbürgisch-sächsisch; S. S. = Siebenbürger Sachsen; s. v. = sub voce.